

GU hyllas med floskler

Störst är inte alltid
bäst s 4

Oetisk sponsring

När drevet drabbade
Rylander s 8

Vad är latin bra för?

Tema: promotionens
koder s 16-19

5/04

FOTO: HELEN ANGE

Hon kan se tankarna röra sig mot publiken

Teaterpedagog Pia Muchin lär skådespelarstudenter rörelsepsykologi s 14-15

FOTO: HELEVA NAGEL

- 4 Storleken har** ingen betydelse
- 5 31 miljoner plus** för GU
- 6 Men GF** måste spara 12 miljoner
- 7 Infomatik lämnar** Handels
- 8 Fuskare eller** bara lite oetisk
- 9 Ekonomisk snurr** kring gästforskarbostäderna
- 12 Roland Kjellander** undervisar i dans och kemi
- 13 Hur man hamnar** i Säpos arkiv
- 14-15 Konsten är en lovsång** till människan
- 16-19 Allt om promotionshögtiden**
- 20-21 Årets pedagogiska** pristagare
- 21 Makabert brev**
- 22-23 Fria ord och Innelistan**
- 25 Afrikas musikaliska** rötter i UB:s arkiv
- 26-27 Stressad av ny teknik**
- 28 Hedersdoktor** räddar utrotningshotade djur

GU Journalen

GU JOURNALEN är en personal- och nyhetstidning från Göteborgs universitet

CHEFREDAKTÖR: Allan Eriksson/Tel: 773 1021
allan.eriksson@adm.gu.se

BITRÄDANDE REDAKTÖR: Eva Lundgren/Tel: 773 1081
eva.lundgren@adm.gu.se

REPORTRAR: Lars Nicklason/Tel: 773 1014
lars.nicklason@adm.gu.se
Kajsa Asklöf/Tel: 773 5708
kajsa.asklof@adm.gu.se

REPRO: Mattias Jacobsson

FOTOGRAF: Göran Olofsson/Tel: 773 2929

LAYOUT/GRAFISK FORMGIVNING: Anders Eurén

ANSVARIG UTGIVARE: Siv Bondenäs Brink (ej i detta nummer)

STF ANSVARIG UTGIVARE: Åke Pettersson

MEDVERKANDE SKRIBENTER: Bo Samuelsson, Johan Lund, Roland Kjellander och Lena M Lindén.

KORREKTUR: Robert Ohlson, Välskrivet i Göteborg

ADRESS: GU Journalen, Göteborgs universitet
Box 100, 405 30 Göteborg. Fax 031-773 4354

E-POST: gu-journalen@gu.se

INTERNET: http://www.gu.se/aktuellt/gu-journalen

WEBBTIDNING: Mikael Stoltz

TRYCK: Elanders Infologistics, Göteborg.
Tidningen trycks på miljövänligt papper som uppfyller kraven för Svanenmärkning.

UPPLAGA: 6 200 ex

UTGIVNING: 6 nummer/år. Nästa GU Journal utkommer i mitten av december

MANUSSTOPP: 8 december 2004

ADRESSÄNDRING: Gör skriftlig anmälan till redaktionen.
För obeställt material ansvaras ej.
För ej signerat material ansvarar redaktionen.
Citera gärna, men ange källan.
ISSN 1402-9626

GÖTEBORGS
UNIVERSITET

Regeringens signaler oroar

UNIVERSITETETS 50-årsjubileum firades den 2 oktober. Därefter följde "Universitetets vecka" med ett brett utbud av aktiviteter över hela universitetet. Tillsammans med Vetenskapsfestivalen utgör den veckan en imponerande manifestation av Göteborgs universitets vilja och förmåga att vara öppet mot omvärlden.

Den 23 oktober ägde årets promotionshögtid rum. Ett stort antal doktorer promoverades liksom 13 hedersdoktorer. I mitt tal vid promotionen framhöll jag särskilt hedersdoktorn Hans Blix, med hänsyn till de stora insatser han gjort för världssamfundet och för den beundransvärda personliga integritet han uppvisat.

Under hösten kommer vi att få veta hur universitetet lyckats med de ansökningar om stora forskningsanslag som lämnats in till de dominerande forskningsfinansierarna. I allt större utsträckning kräver dessa att universitetens ledningar tar del redan i ansökningsförfarandena och kan ge besked om hur aktuella ansökningar passar in i långsiktiga forskningsstrategier. Det här ökar kraven dels på de sökande att tidigt diskutera ansökningarna med ledningen, dels på ledningarna att kunna ta ställning till vilka forskningsområden som i första hand bör lyftas fram. Det pågående arbetet med att stärka samverkan mellan universitetets olika delar blir därmed ännu viktigare.

I BÖRJAN AV DECEMBER förväntas regeringens forskningsproposition läggas fram. Man avser att under den närmaste fyraårsperioden tillföra högskolesystemet resurser som växer från 0,1 till 2,3 miljarder per år inom framför allt de tekniska och medicinska forskningsområdena. För övriga områden lär anslagen fortsätta att minska i reala termer, eftersom statens årliga pris- och löneuppräkning av anslagen är lägre än

den allmänna kostnadsökningen. Rector Bo Sundqvist vid Uppsala universitet har beräknat att urgröpningen av fakultetsanslagen under de närmaste fyra åren kan förväntas ungefär motsvara den ökade satsningen på medicin och teknik. Det som beskrivs som nya resurser skulle i så fall bara innebära en omfördelning av medel inom systemet.

För Göteborgs universitet vore det mycket beklagligt om samtliga våra forskningsområden utom det medicinska skulle bli utan förstärkning av resurserna. Vi håller på att bygga upp verksamheter inom bland annat lärutbildningen och IT-universitetet samt inom det konstnärliga området. Och vi behöver göra satsningar även inom områdena tillhörande andra fakultetsnämnder. I ljuset av detta är regeringens signaler mycket oroande. Låt oss hoppas att den nye utbildningsministern har en annorlunda utgångspunkt än sin föregångare. Pagrotsky har trots allt en gedigen grundutbildning från Göteborgs universitet.

VI INOM REKTORSGRUPPEN har nu kommit igång med våra besök vid institutionerna och vissa andra enheter. Under hösten planerar vi att hinna med totalt 17 halvdagsbesök och sedan följer ungefär lika många under våren. Det är mycket bra att få lära mer om de verksamheter som bedrivs inom universitetets olika delar. Men ännu värdefullare är kanske att få träffa en hel del av er som arbetar med olika frågor och med olika grupper av studenter. Jag lovar att vi är föräddade med stora öron när vi gör dessa besök. Vi är tacksamma för att få många synpunkter på såväl universitetet i stort som på förutsättningarna för era olika verksamheter.

Gunnar Svedberg

Uppsägningar vid Sahlgrenska akademien

– Halva IT-avdelningen får gå

Sahlgrenska akademien prioriterar institutionernas egen IT-personal framför en central expertis. Det är obegripligt, menar Daniel Persson och Fredrik von Knoop.

Tredje kvartalsrapporten visar att Sahlgrenska akademien har ett underskott på 7 miljoner kronor. Detta förklaras främst med att IT-avdelningen inte uppnått sin intäktsbudget. Därför sägs stora delar av personalen upp vid årsskiftet.

TANKEN VAR GOD – en central IT-verksamhet som finansieras med försäljning av tjänster. Verkligheten är en annan. Sahlgrenska akademins IT-avdelning väntas gå med flera miljoner i underskott 2004.

– Intresset ute på institutionerna har inte varit tillräckligt stort. Istället för att betala tar man hellre saken i egna händer. Det finns alltid någon forskare med IT-kunskaper och på så vis håller man sin IT-verksamhet flytande, säger Olle Larkö, biträdande chef på Sahlgrenska akademien.

HAN MENAR ATT IT-avdelningen byggdes upp utan att man tog hänsyn till detta. Kostymen blev därför för stor och nu måste ett tiotal av avdelningens tjugotal anställda bort vid årsskiftet.

– Exakt hur många det blir är inte klart. MBL-förhandlingar kommer att hållas i november. Om det blir 10, 11 eller 12 beror på hur många supportavtal vi kan sluta ute på institutionerna.

Date teknikerna Fredrik von Knoop och Daniel Persson tycker att det känns

bittert av flera anledningar. För det första är det väldigt cyniskt av arbetsgivaren att sätta ett stopp vid nyår.

– Nio stycken av våra kollegor är projektanställda halvårsvis. En del har varit det i 4–5 år. Det handlar i många fall om unga människor med familjer, hus och barn. Att helt enkelt strunta i att förlänga deras anställningar är en enkel lösning för ledningen, säger Fredrik von Knoop.

FÖR DET ANDRA tycker han och Daniel Persson att man inte har fått visa vad man går för. Det har tagit ett drygt år att starta upp avdelningen och det var så sent som i maj i år som den egentliga verksamheten kom igång.

– Då anställdes de fyra sista och telefonsupporten sattes igång, säger Daniel Persson. Nu är vi alltid tillgängliga, har rätt man på rätt plats och vi har fått en mycket bra respons från dem som anlitat oss.

– Det är ett bra koncept som vi tror mycket på, fyller Fredrik von Knoop i. Ett koncept som är effektivare och som kan spara pengar åt organisationen. Det är betydligt dyrare att ha IT-killar anställda på institutionerna.

Som exempel nämner han att sedan IT-avdelningen tog över ansvaret för drift och support på akademiförvaltningen har IT-kostnaderna där sänkts med mer än 40 procent.

– IT-tekniken är inte vad den har

varit, specialiseringen bland IT-tekniker är minst lika stor som bland läkarna. Killarna och tjejerna som förlorar jobben fyller i många fall oerhört viktiga funktioner. En har byggt upp student-systemet, en annan brandväggarna medan andra har varit inblandade i den nya mailservern och delar av nätverket. Vad gör man när det rasar? Nätverket är den stora kroppspulsådern. Om det stannar, stannar allt, säger Fredrik von Knoop.

Han menar att motståndet mot IT-avdelningen till största delen beror på att den inte förankrades i verksamheten.

– På institutionerna anser man sig ha blivit överkörda vid bildandet av IT-avdelningen och vi bemöts ofta med stor negativism där.

IT-AVDELNINGENS supporttavla kostar ungefär 500 kronor per månad och användare – en summa som institutionerna tycker är för dyr.

– Vi håller samma prisnivå som IT-avdelningar på andra universitet och högskolor. Andra lösningar är i regel betydligt dyrare, säger Fredrik von Knoop.

Olle Larkö förstår att IT-teknikerna är besvikna och håller till stora delar med om resonemanget.

– IT-tekniken ser annorlunda ut idag. Det är serverbetonat och det ställs mycket högre krav på säkerhetssystemen. De flesta är överens om att en IT-

avdelning med en central funktion är bäst lämpad för detta.

SÅ VARFÖR väljer då Sahlgrenska akademien att säga upp personal i fel ända av korven? Om man nu måste, borde man då inte i första hand se över funktionen hos IT-personalen ute på institutionerna?

– Så kan man tycka. Problemet är att det rör sig om personer som har andra huvudsakliga kompetenser. Men bara för att vi gör neddragningar så betyder inte det att vi håller på att vävla spår, utan om en anpassning till verksamheten. Det anställdes helt enkelt för många IT-tekniker på kort sikt och nu försöker vi vända skutan åt rätt håll. Långsiktigt är det viktigt att standardisera IT-verksamheten och vi kommer att ge utbildning till alla som sysslar med IT.

Fredrik von Knoop menar dock att det inte är hela sanningen.

– Det finns betydligt fler privata konsulter än forskare som jobbar med IT ute på institutionerna. Flertalet av dessa har inte godkända avtal med universitetet. Dessutom gör GU:s nya IT-säkerhetspolicy det i princip omöjligt att ha kvar dessa konsulter. Jag tycker att det är lite märkligt att någon konsekvensutredning av det här inte har gjorts.

Lars Nicklason

GU kanske är ^störst i Sverige – än sen?

Enligt GU:s strategiska profil är universitetet "ett av de stora i Europa". Och när GU fyllde 50 konstaterade Göteborgs-Posten att GU är störst i landet räknat i antalet studenter. Rektor slog sig för bröstet.

Störst är ju bäst.

GUNNAR FALKEMARK, prefekt vid statsvetenskapliga institutionen, kallar det för en typisk normativ schablon. Det finns gott om dem: snabbt är bättre än långsamt, nytt är bättre än gammalt...

– Det är konventionellt uppfattade värderingar som tas för givna. De ifrågasätts sällan. Gör någon det faller de ihop som korthus.

Problemet är att det sällan finns något uttalat mål bakom en normativ schablon. Vad är egentligen bra med att vara störst? Sådana frågor är viktiga att diskutera, menar Gunnar Falkemark.

När GU Journalen ställer frågan till Arne Olofsson, prefekt vid engelska institutionen, svarar han snabbt.

– En stor verksamhetsvolym är en grundläggande förutsättning för mångsidighet. Och det tyder på att universitetet är attraktivt i studenternas ögon.

Sedan ser han en annan sida.

– Större studentgrupper betyder också större arbetsbelastning för lärarna. Så man kan också se att det är också ett arbetsmiljöproblem.

GU:s studentväxt kan inte bara förklaras med att man knutit till sig fler utbildningsområden. De senaste åren har man också utbildat fler studenter än vad staten betalar för. Universitetet "överproducerar" som det heter. Gunnar Svedberg håller med om att det inte är bra.

– Antalet lärare har inte växt i proportion till antalet studenter. Det indikerar att lärarna är hårdare belastade än tidigare.

Men finns det då någon anledning att slå sig för bröstet?

– Nej, det finns inget egenvärde i att vara störst. Men samtidigt måste vi framhäva att vi är ett universitet att räkna med. Ute i landet är GU ganska anonymt och jag får hela tiden föra en upplysande verksamhet om att vi faktiskt är ett stort universitet. Men när jag talar om GU som ett av de stora i Europa är det universitetets stora bredd och inte antalet studenter som jag brukar framhäva.

GUNNAR FALKEMARK håller med om att GU är ett anonymt universitet som inte förknippas med något särskilt. Och då blir det lätt så att man lanserar sig som störst och bredast.

– Man kan fråga sig vad det ska tjäna till. Problemet är ju att alla universitet marknadsför sig på ungefär samma sätt. Och det är inget märkvärdigt med GU:s bredd. Vi är varken större eller bredare än Uppsala eller Lund.

Och kanske är det till och med så att GU inte ens är störst när det gäller antal studenter.

– **JAG SKULLE INTE** våga säga att GU är störst, säger Bertil Rahmn vid studentavdelningen. Det är näst intill omöjligt att ange exakt hur många studenter vi har. Beroende på när du räknar och hur du definierar vad en student är kan du få fram vilken siffra som helst mellan 25 000 och 40 000.

Siffrorna som presenterades i Göteborgs-Posten var hämtade ur en tabell i

Högskoleverkets årsrapport. Den visar att GU hade 30 450 studenter hösten 2003. Lund var näst störst med 30 207 studenter. Men samma tabell visar också att Lund hade drygt 27 000 helårsstudenter medan GU hade 26 000. När det gäller helårsprestationer var också Lund bättre – 21 600 mot GU:s 21 100. Om Sydsvenskan skulle göra en liknande hyllning till Lunds universitet hade man förmodligen riktat in sig på dessa delar av tabellen.

Tabellen visar också att Lund hade 1 557 disputerade lärare, vilket kan jämföras med GU:s 1 224. Och i Lund går det 10,7 helårsstudenter per lärare, vid GU 12.

GÖTEBORGS-POSTEN basunerar också ut att GU är det universitet som har störst andel kvinnor – 66 procent av studenterna och 20 procent av professorerna är kvinnor. I artikeln förklarar dock Gunnar Svedberg: "När det gäller tillsättningen av professorer har vi inte klarat det uppdrag som vilar på oss. Det är en klen tröst att vi ändå är bäst i landet."

Frågan är om GU är bättre på jämställdhet än andra.

– Det är klart att andelen kvinnor påverkas av att GU inte har någon teknisk fakultet, säger Gunnar Svedberg.

Och så har ju GU också vårdvetenskapliga utbildningar. Där är kvinnorna i stor majoritet, vilket egentligen drar ner GU:s jämställdhetsvärde. I Högskoleverkets tabell finns också den intressanta variabeln: andel helårsstudenter på kurser med jämn könsfördelning. Vid GU är den siffran 27 procent och därmed blir GU plötsligt sämst av de stora universiteterna. Bäst är

Stockholm och Lund med 35 respektive 32 procent.

Om man vrider och vänder på siffrorna lite så är det alltså två halvsnar som GU slår på trumman för när man fyller 50.

Statistikmassage, kallar Gunnar Falkemark det för.

– Man kan tycka att vi kan ta fram något som inte bara är mer sant utan också mer intressant och viktigt.

GUNNAR SVEDBERG menar dock att det är G-P som har plockat fram siffrorna och gjort bedömningen att GU är störst. Och eftersom han inte tyckte att frågan var kontroversiell när han intervjuades ställde han inga krav på att få läsa artikeln eller hur han citerades före publicering.

– Men själv brukar jag uttrycka mig så här: GU är ett av de två stora i Sverige när det gäller antalet studenter. Men sedan kan ju storleken på ett universitet också bedömas utifrån andra kriterier. Uppsala universitet har ju till exempel en större ekonomisk omsättning än GU.

Enligt något kriterium kan säkert GU definieras som "ett av de stora". Men spelar det någon roll? Med 400 000 studenter är förmodligen CUNY – City University of New York – "störst och bredast" i USA. Vad bryr sig Harvard, Princeton och Berkeley om det?

Andra exempel på normativa schabloner: Flexibilitet är alltid bra, liksom förändringar. Och nytt (är bättre än gammalt) och snabbt (är bättre än långsamt).

Lars Nicklason

Hans Glimmell
AVDELNINGSFÖRESTÄNDARE,
TEKNIK OCH VETENSKAPSTUDIER

– Nej. Vi har ett stort universitet och jag tror inte att folk uppfattar det som mer sporrande för det. Lärartätheten är för dålig. Jag tror inte heller studenterna ser det som positivt att tillhöra ett stort universitet, för dem är profilen – en viss inriktning som är gångbar internationellt, viktigare.

Solveig Björcke
PREFEKT VID INSTITUTIONEN
FÖR HUSHÅLLSVETENSKAP

– Det kan betyda att vi är ett attraktivt universitet med ambitiösa studenter. Men min första reaktion är ändå att det inte är positivt. Det innebär att vi överproducerar och gör jobb som vi inte får betalt för. Det är inte säkert att kvantitet och kvalitet följs åt.

Björn Brorström
PREFEKT VID FÖRVALTNINGSHÖGSKOLAN

– Det positiva är att det är ett uttryck för ett högt söktryck. Och det är en kul grej att kunna säga att man är störst. Samtidigt finns det inget egenvärde i det. Arbetsbelastningen blir högre och det blir svårare för oss att upprätthålla kvaliteten på undervisningen. Så egentligen är det ingen positiv utveckling.

GU går ännu bättre

Enligt den tredje kvartalsrapporten väntas GU gå 31 miljoner plus 2004. Det är 16 miljoner bättre än vad som beräknades i halvårsrapporten. Förbättringen beror främst på att flera fakulteter går bättre än väntat.

– **JAG SÅG TENDENSERNA** redan vid halvårsrapporten, men fakulteternas egna prognoser för året var försiktigare. Jag var förstas tvungen att ta med dem i min bedömning, säger ekonomidirektör Lars Nilsson.

Fakulteterna ligger fortfarande lågt i sina bedömningar. Men när tre kvartal av året har gått tycker Lars Nilsson att han har tillräckligt på fötterna för att höja upp resultatet. I den nya prognosen finns därför en justeringspost på 32 miljoner kronor.

– Jag har gjort en totalbedömning. Jämfört fakulteternas prognoser med vad som händer i rörelsen under resten av året och vridit och vänt på siffrorna. Det finns statistik sex år bakåt i tiden som jag kan använda mig av.

En del fakulteter går alltså bättre än väntat. Samhällsvetenskapliga fakulteten redovisar till exempel ett överskott på 10 miljoner kronor efter tredje kvartalet. Ändå beräknar man att gå med 2 miljoner i underskott 2004 (vilket är 3 miljoner bättre än resultatmålet). Detta förklaras med att stora kostnader, som förhöjda löneavtal, drabbar den senare delen av året.

– Jag har svårt att tro att det ska kosta så mycket. Låt säga att de nya löneavtalen innebär en höjning av lönerna med 3 procent efter 1 oktober. Effekten av det blir då, totalt över hela GU, en nivåhöjning i storleksordningen 20–25 miljoner kronor. Av dessa kanske Samhällsvetenskapliga

Lars Nilsson, ekonomidirektör, uppskattar att GU går med 31 miljoner plus i år.

fakulteten står för 2 miljoner kronor.

Fakulteterna lägger in en säkerhetsmarginal i sina bedömningar, menar Lars Nilsson. Naturvetenskapliga fakulteten, den fakultet som visar allra bäst resultat, visar till exempel ett överskott efter tredje kvartalet på 21 miljoner kronor – ett resultat som fakulteten väntar sig stå fast året ut.

– **DE LÄR GÅ PLUS** årets sista kvartal också. Flera bäckar rinner åt rätt håll. Uppdragen inom grundutbildningen och Nätuniversitetet kommer att uppnås och anslagsfinansierad utbildning och forskning redovisar ett överskott på 6 respektive 20 miljoner kronor. Fakulteten har också fått in pengar för personalrekrytering som man inte har hunnit börja använda ännu.

Av fakulteterna är det bara Sahlgrenska akademien och Utbildningsvetenskapliga fakulteten som går sämre än väntat. Båda har ett underskott på 10 miljoner var. Utbildningsvetenskapliga fakulteten förklarar detta med att studiefinansieringen har ökat liksom antalet anställningar. I Sahlgrenska akademins fall beror resultatförsämringen främst på att akademins IT-avdelning, vars kostnader ska täckas av intern försäljning av tjänster, inte klarat budgeten.

DEN TREDJE KVARTALSRAPPORTEN visar också att GU:s gemensamma verksamheter har ett positivt resultat på 11 miljoner kronor, vilket är 10 miljoner bättre än resultatmålet på minus 4 miljoner kronor. Trots detta kommer gemensamma förvaltningens sparbetning på 12 miljoner att kvarstå.

– Överskottet består främst av pengar som redan är avsatta för projekt som inte kommit igång, bland annat gäller detta jämställdhetsprojekt, säger Lars Nilsson

Enligt rapporten har GU, den 30 september, ett överskott på 71 miljoner kronor. Av dessa utgör dock 31 miljoner upparbetade semesterpengar vilket innebär att det reella överskottet är 40 miljoner. Andra ekonomiska faktorer – framför allt ökade personalkostnader och ökade avskrivningskostnader – beräknas försämra resultatet med ytterligare 9 miljoner under hösten. Det totala överskottet vid budgetårets slut blir då 31 miljoner kronor.

Lars Nicklason

Årligt intyg för EU-projekt

NU ÖKAR KONTROLLEN av forskningsprojekten inom EU:s sjätte ramprogram. Enligt ett nytt beslut av EU-kommissionen ska oberoende revisorer årligen upprätta så kallade revisionsintyg. I gengäld ska EU-kommissionen betala ut nästa forskningsbetalning kort därefter.

– När det sjätte ramprogrammet startade för knappt ett år sedan var en av nyheterna att deltagarna får stor flexibilitet att förfoga över pengarna, när det gäller såväl till vad som när de ska användas, berättar projektsamordnare Gustav Bertilsson Uleberg på Forskningsfinansiering. I gengäld vill EU-kommissionen öka kontrollen. För att göra processen så snabb och kostnadseffektiv som möjlig har GU tillsammans med Chalmers slutit avtal med Ernst & Young, som vi har ramavtal med.

Ett år har snart gått till ända för de första projekten, så under november går Forskningsfinansiering ut med aktuell information till ekonomistyrarna.

– Med hjälp av gemensamma rutiner hoppas vi att förberedelserna och framtagandet av revisionsintyget ska gå lätt och snabbt för alla parter, menar Gustav. Det är viktigt inte minst därför att ekonomisk redogörelse och revisionsintyg för projektets samtliga deltagare ska samlas in av koordinatören och vidarebefordras till Bryssel inom 45 dagar.

Detaljerad information finns på Forskningsfinansierings hemsida: www.gu.se/forskningsfinansiering

Ny rapport om finansiering

GÖTEBORGS UNIVERSITETS vetenskapliga råd (GUVR) presenterar för tredje året en sammanställning över forskningsfinansieringen vid GU och jämför även med andra lärosäten i Sverige. Siffrorna är framtagna från Högskoleverkets årsrapport liksom från olika forskningsfinansieringsrapporter samt från GU:s bokslut för året 2003.

Rapporten *Pengar till forskning 2003* bjuder på intressant läsning om GU:s forskningsranking, ranking av publicerade artiklar på svenska lärosäten, forskningsfinansiering på GU och i Sverige, sammanställning av bidragen från svenska forskningsråd, löntagarfondsstiftelserna/forskningsstiftelserna och EU-kommissionen. Den avslutas med tankeväckande reflektioner inför framtiden.

Rapporten kan laddas ner från www.gu.se/guvr

Förundersökningen snart klar

JO FATTAR TROLIGEN beslut om åtal ska väckas i mitten av november. Den bedömningen gör JO:s byråchef Christer Sjöstedt. Förundersökningen gäller huruvida Göteborgs universitets befattningshavare har gjort sig skyldiga till brott när det gäller utlämnande av handlingar i den uppmärksammade Gillbergfrågan.

För tillfället prövar JO det material som vice överåklagare Kerstin Skarp har sammanställt. Om JO beslutar att väcka åtal kommer förundersökningen att bli offentlig. Om inget åtal väcks skyddas förundersökningen av sekretess.

Till JO:s befogenhet som särskild åklagare hör att en ombudsman kan väcka åtal om en befattningshavare har åsidosatt vad som åligger honom i tjänsten eller uppdraget.

Bra med Pagrotsky

- JAG TROR ATT Leif Pagrotsky blir mycket bra som utbildnings- och kulturminister. Det finns redan nära kontakter mellan Näringsdepartementet och Utbildningsdepartementet men det är värdefullt om dessa stärks ytterligare. Och det är säkert ingen nackdel att han kommer från Göteborg. Så säger GU:s rektor Gunnar Svedberg, med anledning av regeringsombildningen som presenterades den 21 oktober.

Nyordningen innebär bland annat att näringsministern och utbildningsministern byter plats och att Utbildnings- och Kulturdepartementet slås samman.

– Det här var en väntad utveckling och innebär egentligen en återgång till hur det var tidigare, säger Gunnar Svedberg.

Leif Pagrotsky har bland annat studerat vid Handelshögskolan vid Göteborgs universitet.

Ny miljöchef

EDDI OMRČEN har utsetts till ny miljöchef vid GU. Han kommer att ha ansvar för GU:s miljöenhet som placeras organisatoriskt och fysiskt vid Göteborgs Miljövetenskapliga centrum (GMV). Förutom miljöchefen ingår i enheten även de centrala miljösamordnarna samt ansvarig för intern miljörevision. Rektor kommer årligen att avsätta en budget för verksamheten.

Beslutet är ett sätt för rektor att markera vikten av att miljöarbetet samordnas så att GU når sina miljömål.

Nedskärningar inom gemensamma förvaltningen

Gemensamma förvaltningen krymper – cirka 12 miljoner kronor måste sparas under nästa år. Det motsvarar en besparing på 3 procent, men då är inte ens prisökningarna medräknade.

En måttlig – men nödvändig – effektivisering, anser förvaltningschef P-O Rehnquist.

P-O Rehnquist

UPPDRAGET FÖR gemensamma förvaltningen och ledningsfunktionerna inför 2005 var att hålla sig inom den ekonomiska ram som satts upp. Ekvationen gick inte ihop – om

samma verksamhet skulle bedrivas under 2004 med oförändrad ambitionsnivå, då saknades cirka 12 miljoner kronor. Under hela hösten har därför ett intensivt arbete pågått för att försöka dra ner kostnaderna för att ekonomin ska gå ihop.

Ett reningsbad? Nej, ingen dramatisk förändring, även om minskningen är klart kännbar, menar P-O Rehnquist.

– Det är nödvändigt att se över alla kostnader och försöka effektivisera och banta verksamheten där det går. Vi måste alla anpassa oss till den ram vi har.

– Det är bättre att ta egna initiativ nu än att tvingas göra kraftiga besparingar i

ett senare läge om ekonomin blir sämre. Vi ser från andra universitet hur snabbt ekonomin kan vända nedåt, då är det bra att vara förberedd och på eget initiativ ha prövat sin verksamhet.

Den totala budgeten för gemensamma förvaltningen och universitetsledningen ligger i år på 377 miljoner kronor. Av detta belopp kommer drygt 200 miljoner direkt som tilldelning från fakulteterna. I denna summa ingår gemensamma avgifter, till exempel för Sunet, som GU inte kan välja bort. Den andra stora posten på 144 miljoner omfattar främst köpta tjänster, allt ifrån telefon till städning, och därutöver, 31 miljoner, är så kallade styrelsens strategiska medel.

De avdelningar som drabbas hårdast av sparplanen är IT-avdelningen, Externa relationer och Studentavdelningen. Även alla andra avdelningar tvingas hålla igen, dock inte i lika stor omfattning.

EXEMPELVIS minskar IT-avdelningens inköp av konsulttjänster, vilket kan försena utvecklingen av administrativa IT-tjänster. Det kan även handla om att klara besparingarna genom naturlig avgång, uppger IT-chef Sven-Elof Kristensson.

Uppsägning av personal är annars inte aktuellt i dagsläget, bedömer P-O Rehnquist. De exakta detaljerna i besparingsplanen offentliggörs efter MBL-förhandlingarna i mitten av november.

– Rent allmänt är det viktigt att se till att universitetets myndighetsfunktioner

fungerar bra. Däremot kan vi spara på sådant som kan vara bra att ha, men som är umbärligt.

En omfattande rationalisering kan på sikt göras inom IT-området, menar P-O Rehnquist, genom att bättra samordna olika funktioner.

– Det kanske låter märkligt, men genom ökande satsningar och kostnader centralt kan samordningsvinster och besparingar ute i verksamheten bli betydande.

MEN VAD FINNS DET egentligen för skäl att banta gemensamma förvaltningen när universitetet beräknar att gå med 31 miljoner plus i år?

– Det överskott GU gör i år innebär att vi förbättrar vår ekonomiska reserv och den behöver vi om tiderna blir sämre. Det kan svänga fort och vi har idag förhållandevis små marginaler. Varje krona vi kan undvara centralt ska gå direkt ut till den primära verksamheten, det vill säga undervisning och forskning. På så vis stärker vi bäst vår konkurrenskraft.

Förmodligen är sparplanen ett första steg i en förändring av förvaltningens uppgifter. Nästa år redovisas resultaten av RESKO-projektet, en översyn av den samlade administrationens kostnader och funktioner.

Allan Eriksson

GU bryter mot avtal för lärare

Sacorådet vid GU har fått 120 000 kronor i skadestånd av arbetsgivaren för upprepade brott mot arbets-tidsavtalet för lärare.

DET NYA, omarbetade arbetsavtalet undertecknades i maj 2003 och omfattar samtliga fakulteter. Men efter drygt 1,5 år är det hittills bara den naturvetenskapliga fakulteten – med egen tjänstgöringsmodell – som följer kollektivavtalets bestämmelser.

– Att inte följa tjänstgöringsplanen är nonchalant och tyder på ett bristande intresse. Varje fakultet har betalat olika summor beroende på i hur hög grad de har brutit mot avtalet. Det är ett lågt straff, säger Inger Wilgotson-Lundh, som är ordförande i Sacorådet.

Det är inte första gången som arbetsgivaren varit tvungen att betala skadestånd. Vid en tvisteförhandling 2001 fick Saco ett skadestånd på 50 000 kronor för brott mot kollektivavtalet.

– De flesta tycker att avtalet är bra för att den anställda nu kan planera sin arbetstid bättre. Arbetsgivaren kan inte lägga ut hur mycket övertid som helst och all beordrad övertid ska kompenseras. Planerad övertid får inte förekomma.

I AVTALET, som ska fyllas i tillsammans med chefen, ska det tydligt framgå hur mycket tid som ägnas åt undervisning (inklusive för- och efterarbete), forskning eller kompetensutveckling, administration och tredje uppgiften.

Skadeståndet på 120 000 kronor ska, enligt Inger Wilgotson-Lundh, användas till den lokala fackliga organisationens utbildning och fortbildning.

– Jag hyser trots allt en god förhoppning om att arbetsgivaren kommer att följa avtalet från och med 1 januari 2005. Annars kommer vi att yrka på höga skadestånd.

Allan Eriksson

Inger Wilgotson-Lundh

Informatik byter fakultet

Den 1 januari 2006 tas ytterligare ett steg mot att samla alla IT-verksamheter vid GU och Chalmers under ett paraply. Då byter institutionen för informatik fakultet från Handelshögskolan till IT-universitetet.

– **DEN FRÄMSTA VINSTEN** för alla inblandade och för IT-verksamheten är att vi kan hantera samordningsfunktionen på ett effektivare sätt. Nu kan vi se till att vi inte konkurrerar och överlappar varandra i onödan, säger Philip Brenner, dekanus vid IT-universitetet.

En annan fördel är förstås att IT-universitetet för större slagkraft om all sådan verksamhet samlas på ett ställe.

– Det här är en naturlig process som alla inblandade – Handelshögskolan, insti-

tutionen för informatik och vi – är överens om. Även om informatik kommer till oss så kommer IT-universitet att ha ett fortsatt nära samarbete med Handelshögskolan.

Institutionen för informatik har på senare tid tappat hälften av sina studenter, bland annat genom att ADB-programmet har tagits bort. Flytten hoppas man kommer att innebära att man synliggörs mer.

– Det blir lättare för presumtiva studenter att hitta oss. Det är ju mer sannolikt att man letar efter IT-utbildningar på webben under IT-universitetet än under något som heter Handelshögskolan, säger Kari Wahll, prefekt vid institutionen för informatik.

Bytet innebär dock en profilförändring för institutionen.

– Vi har ju haft en nära anknytning till ekonomi och ledarskap. Att tillhöra

Handelshögskolan har därför varit naturligt för oss. IT i sig har inte varit vår grej, utan vi har använt det som redskap. Vår verksamhet handlar mer om design av system för management och ekonomistyrning. Det kommer vi att fortsätta med, men för oss innebär IT-universitetet en naturlig framtida möjlighet.

Även om diskussionerna om en flytt har pågått länge så befinner man sig i början av processen. I september beslutade Handelshögskolans fakultetsnämnd att hos rektor anhölla om ändrad organisationsrisk hemvist för informatik från och med 1 januari 2006. Något formellt beslut har ännu inte fattas av rektor och Gunnar Svedberg menar att det måste ta lite tid.

– Även om båda dekanerna är överens så är min åsikt att förutsättningarna för en sådan här organisationsförändring noggrant måste utredas. Det handlar om ekonomi, personalkonsekvenser, ansvar och annat. Jag vill se ett sådant underlag innan jag fattar beslut, säger Gunnar Svedberg.

En sådan utredning har påbörjats av Handelshögskolans fakultetskansli, men Philip Brenner menar att det är ganska bråttom – GU:s styrelse måste fatta ett snabbt beslut.

– **BUDGETPROCESSEN** för 2006 börjar ju redan i mars 2005 och allt måste vara på plats innan dess. En verksamhetsplan måste presenteras för fastighetsavdelningen och så vidare.

Men Philip Brenner tror inte att det blir några problem att få styrelsen med sig redan nu.

– Jag kan inte tänka mig att man skulle gå emot något som alla är överens om.

Lars Nicklason

Förtydligande om delpension

I FÖRRA NUMRET av GU Journalen publicerades en artikel om möjligheten att ta delpension, där det uppgavs att endast 1,6 miljoner kronor förbrukats vid halvårsskiftet av den totala potten på 20 miljoner kronor. Den siffran är dock missvisande eftersom den totala uppbokade kostnaden idag ligger på närmare 11,4 miljoner kronor. Det innebär att nästan hälften av de avsatta pengarna hittills har inte kunnat då nu halva avtalstiden har gått.

Det lokala avtalet om delpension går ut den 31 december 2005. Men även efter detta datum finns det möjligheter till delpension, även om finansieringen ännu är oklar, kommenterar personaldirektör Christina Nordberg.

Den fördömda författningen

DEN 30 NOVEMBER arrangerar statsvetenskapliga institutionen för fjortonde gången Jörgen Westerståhlseminariet. Temat för seminariet är i år *Den fördömda författningen – en diskussion om meningens med vår grundlag*.

Det påstås att vår grundlag befinner sig i en trettiårs kris. Den har kallats otidsenlig, instabil och ofullbordad. Närmare hälften av alla paragrafer har ändrats sedan den kom till 1974. Stämmer det att den svenska grundlagen inte står stark när den politiska opinionen blåser snålt? Och hur skapar vi i så fall en mer legitim och användbar grundlag? Vid seminariet samlas några av landets främsta författningspolitiska forskare, journalister och politiker för att, i enlighet med författningsutredningens direktiv, skapa debatt och öppenhet i författningsfrågorna. På agendan står två frågor: *Vems är grundlagen?* och *Hur skapas en legitim grundlag?*

Seminariet är öppet för alla och startar klockan 13.00 den 30 november i hörsalen Sappören, Sprängkullsgatan 25, Göteborg. För mer information kontakta Elin Naurin 031-773 12 43, Elin.Naurin@pol.gu.se

Agresso införs

DEN 25 OKTOBER undertecknade rektor en överenskommelse med Ekonomistyrningsverket (ESV) om att införa Agresso som ekonomistöd vid GU. Under november kommer en förstudie för införande att påbörjas, och därmed inleds etapp 3 av Nekstprojektet.

Mer information om projektet finns på www.it.gu.se/projekt/nekst/

Enheter slås ihop

Bättre förutsättningar för utbildning och forskning – det är målet när Sahlgrenska akademien nu ser över sin organisation.

Antalet institutioner ska reduceras och den inre organisationen förbättras.

Arbetet ska vara klart före sommaren.

DET VAR VID akademistyrelsens senaste möte i oktober som beslut fattades om att reducera Sahlgrenska akademins institutioner från sexton till åtta.

Beslut om hur detta ska gå till fattas senast i maj nästa år och ska vara genomfört 1 januari 2006.

– Detta är både ett nytt och ett gammalt projekt, menar akademisekreterare

Petter Wrenne, Medicinska fakulteten har i flera år haft planer på att strukturera om institutionsindelningen och samtidigt få ner antalet institutioner. Sex institutioner har nämnts som en lämplig omfattning, därför menade styrelsen att åtta verkar vara ett rimligt antal när det gäller akademien som helhet.

FÄRRE INSTITUTIONER innebär en effektivisering och bättre möjligheter till verksamhetsutveckling. Det kan till exempel bli lättare att hantera förändringar i utbildningsuppdraget, menar Olle Larkö, biträdande chef för Sahlgrenska akademien.

– Kompetensnivån på varje institution kan vara högre om institutionerna blir större och sårbarheten blir på så sätt mindre. Men det handlar inte om att bara ska

slå ihop de gamla institutionerna utan om att hitta nya sätt att strukturera verksamheten så att den fungerar bättre.

Parallellt med arbetet på att få ner antalet institutioner pågår också en utredning av institutionernas inre organisation.

– Det finns en viss oklarhet när det gäller vad institutionsstyrelserna egentligen har för mandat och vad de ska göra, menar Olle Larkö. Ambitionen med vår utredning är att stärka inflytandet för medarbetarna och att få en bra plattform för diskussioner där exempelvis jämställdhetsarbetet kan tas upp.

Även utredningen av den inre organisationen ska vara klar våren 2005.

Mediedrev stämplar Rylander som köpt av tobaksindustrin

Ragnar Rylander är stämplad som bedragare. En tvivelaktig figur som låtit sig avlönas av tobaksindustrin och medvetet ljugit om riskerna med passiv rökning. Självt hävdar Rylander att han dömts efter vilka han umgåtts med och inte efter sina forskningsresultat. Flera forskare vid GU tror att det också kan ligga något i det.

I MITTEN AV oktober gick drevet. I stort sett varenda svensk dagstidning skrev om rapporten från Genève universitet som dömer professor Ragnar Rylander som tobaksindustrins lakej. På Sahlgrenska akademien, där han då fortfarande verkade som emeritus vid

Bland annat fastställs att vetenskapligt fusk inte förekommit i Rylanders forskning. Rätten anser däremot att han varit hemligt anställd av tobaksindustrin. Denna dom fastställs också av appellationsdomstolen i Genève i januari 2003. I juni samma år tar dock affären en ny vändning. Utifrån de fakta som anti-rökorganisationerna lagt fram finner Högsta domstolen i Schweiz att Rylanders beteende varit vetenskapligt inkorrekt och att det därmed kan betraktas som fusk. Högsta domstolen ogiltigförklarar tidigare dom och återförvisar målet till appellationsdomstolen. I december 2003 frias anti-rökorganisationerna från förtal.

– Redan då försökte man på institu-

mation, att den är partisk och att det i huvudsak är anti-rökorganisationernas budskap som upprepas. Självt har han alltid varit öppen med att han tagit emot anslag från tobaksindustrin, vilket också har varit välkänt. En snabb titt i GU:s diarium på Internet bekräftar detta – 1997 fick Rylander ett anslag på 70 000 dollar av Philip Morris, 1999 ett på 116 000 dollar och ett på 94 000 pund.

GÖSTA AXELSSON, avdelningsföreståndare vid avdelningen för miljömedicin, menar också att samarbetet med tobaksindustrin varit känt länge vid GU.

– Men inte hur omfattande det har varit. Penningtransaktioner som gått till Ragnar Rylander personligen har vi inte haft någon inblick i eftersom han inte anmält detta som bisyssla. Och det är i så fall det man kan kritisera honom för. År 2002 antog vi också ett policydokument där vi krävde att allt samröre med tobaksindustrin måste upphöra.

” Kan det ligga något i att Rylander dömts för att han ”lekt” med fel pojkar.

När Ragnar Rylander etablerade sitt samarbete med tobaksindustrin för flera decennier sedan så var detta inte något kontroversiellt. Det var långt senare som industrins metoder för att förringa riskerna av rökning avslöjades. Kan det ligga någonting i att Rylander dömts för att han ”lekt med fel pojkar”?

– Det är en beskrivning jag inte kan motsätta mig. Här på institutionen har vi haft en diskussion under en längre tid och en del är mer kritiska än andra. Man är rädd för en smittoeffekt, att avdelningen ska associeras med tobaksindustrin.

Gösta Axelsson tror att Rylander-affären handlar mer om etik än om att Rylander skulle ha manipulerat data.

– Det skulle han aldrig ägna sig åt. Så pass väl känner jag honom.

RAGNAR RYLANDER har beskyllts för att tona ner riskerna med passiv rökning och för att i stället ha framhävt matvanor som större orsak till lungcancer. Till grund för detta ligger bland annat en artikel som baserar sig på en studie från slutet av 90-talet.

– Jag var medförfattare till den och jag står för varje ord. Frågan vi ställde var om det finns något samband mellan kostvanor och passiv rökning, det vill säga har de som utsatts för passiv rök-

ning i hemmet annorlunda kostvanor än de som inte utsatts? I så fall skulle en del av den lungcancer-risk som ses i samband med passiv rökning kunna bero på kostvanor, eftersom man sedan tidigare vet att kostvanor har betydelse för den aktiva rökarens lungcancer-risk. Vi fann ett sådant samband, och nu flera år senare har det framställts som att författarna försökt förringa effekten av passiv rökning och istället ”skylla på” kosten. Det känns lite trist eftersom det enda vi sa var att man i framtida studier om passiv rökning även borde beakta kostvanor, säger Gösta Axelsson.

Han tycker att det är bäst som sker, att Rylander lämnar Göteborgs universitet. Men samarbetet med honom har Gösta Axelsson fortfarande kvar.

– Vi satt senast i förmiddags och diskuterade ett manuskript om rökning och kost. Det säger en del om min uppfattning.

Birgitta Strandvik, professor vid avdelningen för pediatrik, var på 90-talet med och diskuterade Rylander i GU:s etiska råd.

– Vi tyckte inte att det framgick att han varit köpt. I sådana här frågor blir det lätt att man dömer ytligt. Rylander är lätt att peka ut men hur ska man ställa sig till alla som haft aktier i Swedish Match?

DAG THELLE, professor vid hjärt-kärlinstitutionen, ser också Ragnar Rylander som ett möjligt offer för den politiskt korrekta kvaren. Att drevet har gått, det är i alla fall helt uppenbart, menar han.

– Kritiken borde först gälla hans forskningsresultat. I vilken mån har tobaksindustrin påverkat dem? Har han gjort något kriminellt? Om Ragnar Rylander har tagit emot pengar utan att registrera dem så har han brutit mot regelverket.

Men i så fall skulle det förvåna Dag Thelle om han var den enda.

– Möjligtvis kan uppmärksamheten kring hans fall bidra till att folk bli mer försiktiga. Men många har ju enmansföretag där det slussas in pengar. Och man kan fråga sig om arbetet inom dessa bara sker på helger och semestrar.

Dag Thelle menar att kommersialiseringen av universiteten inbiter till styrning av forskningen.

– Vi kan aldrig säga att vi är opåverkade. Det är jag övertygad om. Den enda kontrollen vi har idag är öppenheten, att alla kan undersöka vad vi håller på med. Och Astra Zeneca ska inte kunna påverka mer än tobaksindustrin.

Lars Nicklason

institutionen för miljömedicin, tog man snabbt avstånd från Rylander.

– Vi har ett bisyssleregelverk som säger att man inte får ägna sig åt aktiviteter som skadar universitetets goda namn och rykte. Och det har Rylanders verksamhet gjort, säger Staffan Éden, Medicinska fakultetens dekanus.

Vid sidan av tjänst vid GU har Rylander sedan många år haft en professur vid universitetet i Genève. Det är där som ”l'affaire Rylander” tar sin början i mars 2001 när två anti-rökorganisationer anklagar Rylander och universitetet för ett vetenskapsfusk utan motstycke. Rylander svarar med att stämma de båda organisationerna för förtal.

I maj 2002 får han rätt i första instans.

tion för samhällsmedicin resonera med Rylander, men han ville inte dra sig tillbaka. Eftersom Rylander är emeritus, och faktiskt inte anställd, så har ärendet varit svårt att hantera, förklarar Staffan Éden.

MEN NU NÄR en kommission, bestående av fyra professorer vid universitet i Genève, utrett Rylanders affärer med tobaksindustrin har han öppet förklarats som icke önskvärd på Göteborgs universitet. Kommissionens rapport bekräftar att Rylander varit hemlig konsult åt tobaksindustrin och inte kan betraktas som oberoende forskare. I ett svar förklarar Ragnar Rylander rapporten ”av noll och inget värde”. Han anser den baserad på osann och ofullständig infor-

Oreda kring gästbostäder

– finansieringen utreds

Även nästa år skjuter ledningen till extra centrala medel till gästforskarbostäderna. Drygt 9 miljoner kronor tas fram ur statsanslaget, trots att det inte finns några pengar kvar. Nu tillsätts en utredning om gästforskarbostäderna för att reda ut oklarheterna.

GÄSTFORSKARBOSTÄDERNÄ har länge subventionerats för att kunna erbjuda gästforskare attraktiva möblerade lägenheter i stan till en relativt låg kostnad. Den allmänna uppfattningen är att dessa bostäder är en gemensam angelägenhet för hela universitetet och ett led i GU:s internationaliseringsarbete.

En av förespråkarna är Maj-Lis Follér, föreståndare på Iberoamerikanska institutet.

– Det är bra att GU centralt subventionerar hyrorna. För oss är det en stor fördel att lägenheterna finns mitt i stan, så att gästforskarna kan bo i närheten av sina arbetsplatser. Om inte GU hade skjutit till pengar för hyran så skulle vi inte ha råd.

Även om grundtanken är god, har debatten om finansieringen av gästforskarbostäderna blossat upp de senaste åren. Ska bostäderna betalas centralt eller av fakulteterna efter hur mycket de utnyttjar dem?

Som det ser ut idag betalar GU centralt hyreskostnaden för lägenheterna. Därutöver tillkommer en så kallad servicekostnad för städning, tvätt och administration, som hyresgästen eller institutionen står för.

Tidigare i höstas togs en ny modell fram för 2005, där fakulteterna fick ökade anslag för att täcka hyran för gästforskarbostäder, men i gengäld står kostnaden i relation till hur mycket bostäderna utnyttjas. Men förslaget väckte så starka protester att man var tvungen att skjuta på modellen.

– Vi nådde inte enighet i ledningsrådet och problemet var att vi inte kunde överblicka exakt vilka effekter den nya modellen skulle få för fakulteterna. Dessutom håller vi på med en översyn av hela administrationen i RESKO-projektet, så vi tyckte inte att det fanns någon anledning att införa en ny modell för att kanske ändra igen 2006, säger förvaltningschef P-O Rehnquist.

EN ANNAN FÖRKLARING är att Claes-Olof Olsson har fått i uppdrag att utreda gästforskarbostäderna.

Men då var det för sent. Pengarna i budgeten hade redan fördelats inför 2005 och konsekvensen blev att styrelsen ökar sitt samlade underskott. Detta innebär samtidigt att fakulteterna slipper den fulla kostnaden nästa år.

Anna Axelsson på konferens- och serviceavdelningen, som förmedlar gästforskarbostäderna, var förvånad över förslaget som innebar så omfattande och plötsliga förändringar.

Här på Skanstorget ligger några av GU:s gästforskarbostäder.

– Man verkar bara ha tittat på budget och siffror och inte alls på hur verksamheten ser ut och fungerar i praktiken, säger hon.

För gästforskarna, som ofta planerar sin utlandsvistelse i god tid för att stanna här i två eller tre terminer, skulle kostnadsökningen komma som en chock, befarar Anna Axelsson.

– JAG ÄR RÄDD att många av ”mina” boende helt enkelt blivit tvungna att resa hem och vad händer då med den pågående forskningen? Inte så få av forskarna är här med helt egna medel och skulle inte klara den kostnadsökning som en drastisk förändring av finansieringsmodellen innebär.

– Den som hyr av oss får betala ett pris som ungefär motsvarar vad det skulle kosta att hyra möblerat i andra hand. Hotell eller företagsbostäder har priser som gör det helt otänkbart att komma hit eller bjuda hit någon för ett längre projekt.

Ekonomidirektör Lars Nilsson håller inte med om att förslaget var ogenomtänkt. Det fanns ett färdigt lokalbokningssystem inför 2005, där varje institution faktureras och kompenseras av fakulteten.

– Är det rimligt att 10 miljoner av GU:s statsanslag ska täcka gästlärares hyreskostnad när institutioner ofta får externa bidrag för att ta emot gäster?

Nu väntar de flesta på en ny modell som upplevs som både rättvis och bättre förankrad.

– Grundprincipen måste vara att de som utnyttjar en service ska betala för den. Annars blir det väldigt oklart var ansvaret ligger. Sedan kan ledningen ta ett politiskt beslut om att subventionera bostäderna för att underlätta att ta emot gästforskare, säger P-O Rehnquist.

Allan Eriksson

FAKTA/Gästforskarbostäder

Göteborgs universitet hyr idag cirka 100 rum och lägenheter av olika fastighetsägare, varav de flesta ligger centralt. Drygt hälften är rum av korridorstyp eller enbäddslägenheter. Ett tiotal lägenheter har tre eller fler bäddar.

Hyran till fastighetsägarna för gästforskarbostäderna betalas idag med centrala medel. GU hyr i sin tur ut rummen och lägenheterna, möblerade och utrustade, till institutionerna och deras gästforskare, gästlärare, gästprofessorer och andra av GU:s gäster.

”Andrahandshyran” som ska täcka förmedling, administration, städning, tvätt, utrustning, tv-licens telefonabonnemang med mera varierar beroende på storlek på lägenheten.

Uppdraget för utredaren Claes-Olof Ohlsson är följande: ”Hur universitetet ska tillhandahålla gästforskarbostäder varvid också alternativet med privata huvudmän bör prövas.”

Wolff mäktigast vid GU

HANDELSHÖGSKOLANS rektor Rolf Wolff är den ende från GU som tillhör maktens innersta krets i Göteborg. Åtminstone om man ska tro den undersökning som Göteborgs-Posten gjort bland personer som företräder kommunledning, kommunala bolag och kommunala intressen.

G-P beskriver GU ”som en av de tydliga förlorarna” i maktens Göteborg: ”Det var påfallande många av de väl insatta och tillfrågade som inte ens visste namnet på universitetets nye rektor (Gunnar Svedberg)”.

När en likadan undersökning gjordes för tre år sedan fanns dåvarande rektor Bo Samuelsson och Sahlgrenska akademins före preses Göran Bondjers med i den innersta maktcirkeln. Nu nämner flera av de intervjuade Bondjers – ”som hade ett utåtriktat sätt och ville ha med kommunen i olika processer” – med saknad i röst.

Göteborgs-Posten tycker att det är anmärkningsvärt att 50 000 studenter och 5 000 anställda står så långt utanför påverkan och inflytande som man gör idag.

Make an Impact!

ÄR DET NÖDVÄNDIGT att publicera sig i etablerade tidskrifter med höga impactfactorer?

Är Open Access ett nytt publiceringsalternativ? Hur och var kan forskare inom GU publicera sina arbeten?

Dessa och liknande frågor kommer att diskuteras vid ett seminarium den 9 december, arrangerat av Biomedicinska biblioteket, som främst vänder sig till forskare och anställda vid Sahlgrenska akademien och Naturvetenskapliga fakulteten.

Bland de medverkande märks dekanus vid Naturvetenskapliga fakulteten David Turner, biträdande chefen för Sahlgrenska akademien Olle Larkö, projektledare för ScieCom Ingegerd Rabow samt Carin Björklund, projektledare för en utredning om e-publicering vid GU. Dessutom medverkar olika företrädare för både Open Access och traditionella förlag.

Seminarier kommer att hållas på Academicum kl. 12.00–17.00. Sista anmälningssdag är 30 november. För mer information se <http://www.ub.gu.se/bibliotek/Gm/sem/sem.xml>

Vad är god design?

DEN 24 NOVEMBER håller Centrum för konsumentvetenskap ett seminarium om god design i dagens multikulturella samhälle i Malmstensalen, Handelshögskolan.

Tid: kl. 13.00–17.00, den 19/11.

Anmälan: christian.fuentes@cfk.gu.se

Ny kanslichef på SA

IRJA PERSSON UTTERHALL är ny kanslichef för Sahlgrenska akademien. Hon har arbetat vid GU i 35 år och vid Sahlgrenska akademien sedan november 2001.

Hon har tidigare varit studievägle-dare vid gemensamma förvaltningen, chef för enheten för antagning och utbildningsbevis samt chef för avdelningen för studentfrågor innan hon kom till Sahlgrenska akademien.

Vid akademien blev hon 2001 utbildningschef och fick hösten 2002 uppdrag som förvaltningschefens ställföreträdare.

Irja Persson Utterhall

Bilden av romartiden

FAMILJEBILDER från romartiden – vad säger de om den tidens människor? Berättar de en annan historia än den vi kan finna i texter från samma tid?

Den 25 november håller professor Natalie Boymel Kampen årets Neuberg föreläsning över ämnet *The Family in Roman Art*. Hon är prefekt vid Department of Women's studies vid Barnard College, en fristående filial till Columbia University i New York, med enbart kvinnliga studenter. Hon undervisar i konsthistoria, feministisk teori och genus teori och har nått internationell ryktbarhet med böcker som *Image and Status. Roman Working Women in Ostia and Women in the Classical World*. Hennes senaste bok är från 2002 och har titeln *What is a Man?*

– Under vissa perioder var det väldigt viktigt för romarna att låta avbildas sig tillsammans med sina familjer, berättar Natalie B. Kampen. Till skillnad från de texter vi har från romartiden, som skrevs av män från eliten, representerar bilderna alla samhällsklasser och olika provinser som fanns i Rom. Dessa bilder är egentligen de enda vittnesmål vi har om hur människorna i de lägre klasserna och soldaterna i fält såg på sig själva och hur deras liv kunde se ut. Detta gör dem naturligtvis oerhört spännande – men det är också intressant att förstå varför människorna plötsligt slutade att göra bilder av sina familjer och i stället uttryckte sin identitet på annat sätt.

Föreläsningen kommer att hållas i aulan klockan 18.00.

– Jag kommer att tala på en ganska allmän nivå som inte kräver några särskilda förkunskaper – min tanke är att alla som är intresserade av konst eller antiken ska ha glädje av den.

Ny gemensam databas för GU

Nu satsar GU på en gemensam publiceringsdatabas för hela universitetet. Databasen ska tillgodose regeringens nya krav när det gäller redovisning av publicerat material. Men den ska också utgöra grunden för en samlad ingång för all e-publicering.

I VÅRAS INLEDDE UB ett projekt tillsammans med företrädare för fakultetsnämnderna för att utreda möjligheterna att starta en publiceringsdatabas gemensam för hela GU, kallad GUP – Göteborgs universitets publikationer.

Ett av skälet till projektet är att regeringen i sitt senaste regleringsbrev kräver att varje universitet och högskola ska lämna en redogörelse för allt sitt publicerade material i internationella publikationer. Redovisningen ska ske vart fjärde år och nästa gång blir år 2007.

Men skälen är fler.

– Databasen ska också kunna användas för analys och utvärdering av publiceringsverksamhet, berättar Mats Cavallin, förste bibliotekarie vid UB:s digitala bibliotek. Den ska även ge forskare och studenter nya möjligheter att ta fram publiceringslistor. Databasen blir en gemensam ingång för all forskningspublicering vid GU. De lokala publiceringsdatabaserna vid universitet och högskolor kommer att tillsammans bilda en nationell databas. GUP ingår också i SVEP-projektet som drivs av Kungliga biblioteket och som har som syfte att så småningom hitta en nationell samordning av högskolornas publicering.

NÄSTA STEG I UTREDNINGEN blir att utreda förutsättningarna för fulltextpublicering. Allteftersom tekniken utvecklats ökar också intresset för att lägga ut doktorsavhandlingar, uppsatser, forskningsrapporter och working-papers. I UB:s dissdatabas finns nu ett femtiotal avhandlingar. Merparten av dessa kommer från Handelshögskolan.

– Handelshögskolan var tidigt ute och startade i samarbete med Ekonomiska biblioteket Handelshögskolans publiceringscenter EPC redan 1999, berättar Carin Björklund, projektledare för GUP. Mycket av arbetet handlade om att ta reda på vad de olika institutionerna ville satsa på. För de flesta var det självklart att publicera doktorsavhandlingar och några institutioner ville också lägga ut forskningsrapporter och examensarbeten i fulltext. Det projekt vi nu inlett innebär ett liknande arbete men för hela GU.

– GU har ännu ingen policy för hur vi ska hantera frågor rörande e-publicering, berättar Mats Cavallin. Det är något vi hoppas ska komma snart.

Att beslut nu fattats är ett steg i den riktningen menar rektor Gunnar Svedberg.

– Vi måste diskutera noga så att vi fattar ett riktigt beslut men självklart är

detta frågor som är mycket angelägna för GU.

För budgetåret 2004 avsätts 180 000 kronor ur posten "pengar till rektors disposition" för uppbyggnad av databasen. Kommande initiala kostnader för projektet budgetåret 2005 smt löpande driftskostnader därefter ska beaktas i det ordinarie budgetarbetet.

– Vi är angelägna om att detta ses som hela universitetets projekt, förklarar Carin Björklund. I vår projektgrupp finns representanter för fakultetsnämnderna, gemensamma förvaltningen och studentkåren. Vi tar tacksamt emot synpunkter på vårt arbete – alla är välkomna att kontakta oss.

<http://www.ub.gu.se/info/publ/gup/>

Eva Lundgren

GU:S REFERENSGRUPP

Maj Asplund Carlsson, Utbildningsvetenskapliga fakultetsnämnden
Claes Dahlgren, avdelningen för reumatologi och inflammationsforskning
Eva Darnell, planeringsavdelningen
Elof Dimenäs, IT-universitetet
Mats Edvardsson, Handelshögskolan
Andreas Eraybar, Göteborgs universitets studentkårer
Lisbeth Hedelin, psykologiska institutionen
Helge Malmgren, filosofiska institutionen
Anna Stina Sandelius, fysiologisk botanik

Den 9 december ger Biomedicinska biblioteket ett seminarium om vetenskaplig publicering kallat *Make an Impact*.

För mer information, se <http://www.ub.gu.se/bibliotek/Gm/sem/sem.xml>

GU Journalen utvärderas

Cirka 800 av våra läsare kommer att få svara på en webbenkät som skickas ut i dagarna.

Du som inte får enkäten kan tycka till på GU Journalens hemsida.

Passa på att säga vad du tycker.
www.gu.se/aktuellt/gu-journalen

The Felix Neuberg Lecture

Professor

Natalie Boymel Kampen

The Family in Roman Art

Romans of every social level made use of images of family throughout the empire to convey a variety of important ideas about themselves and their world. The lecture asks what they gained by using such images and why they stopped using them around the time of the emperor Constantine.

Offentlig föreläsning den 25 november 2004, kl 18.00

Aulan, Universitetsbyggnaden
Vasaparken

Välkommen!

Fri entré

GÖTEBORGS UNIVERSITET

Handels satsar på etik

Samhällsansvar, miljötänkande och ett brett samhällsvetenskapligt perspektiv både inom utbildning och forskning – det är vad Handelshögskolans nya profilområde Business in Society går ut på. Satsningen innebär bland annat ett ökat samarbete med övriga fakulteter vid GU.

SOCIOLOGI OCH STATSVETENSKAP men också etik, etnologi och ekologi hör till områden som framtida student på civilekonomprogrammet kan komma att studera. För nu satsar Handelshögskolan på samhällsansvar som profilområde som ska genomsyra, inte bara en och annan kurs, utan hela utbildningsprogram och forskningsområden.

– Vi har redan fristående kurser i exempelvis etiskt ledarskap, berättar Karl Palmås, som sedan den 1 april är projektledare för profilområdet Business in Society. Men det räcker inte med att lägga in en och annan kurs om etik och samhällsansvar i ett program, om man läser något helt annat under huvuddelen av sin utbildning. En etisk dimension måste in i varje delmoment i hela utbildningen och studenterna måste börja se sig mer som samhällsvetare än som enbart ekonomistuderande eller blivande jurister.

Just nu är Karl Palmås engagerad i en översyn av civilekonomprogrammet och programmet för juris kandidatexamen för att se hur man kan få in frågor om samhällsansvar i utbildningarna. Ett antal tvärvetenskapliga forskningsprojekt

kring frågor om etik och ansvar är också på gång.

– Jag tror att Handelshögskolan har unika möjligheter att profilera sig inom dessa områden just för att vi är en del av ett stort universitet, menar Karl Palmås. Vi kan stå på en betydligt bredare samhällsvetenskaplig grund än andra lärosäten och har ju dessutom tillgång till ytterligare en massa ämnen vid andra fakulteter. Vi tror också på mer samarbete med Chalmers och med näringslivet. Men inte minst viktigt är ett ökat deltagande i det offentliga samtalet om företagens roll, exempelvis genom offentliga seminarier.

Intresset för problem som rör etik, ansvar och miljö är stort – både bland studenter, lärare och forskare. Inte minst de senaste årens många företagsskandaler har satt fart på debatten om ansvar och etik inom företagsvärlden.

– DET FINNS MÅNGA tankar om hur företagen bör förändras, men inte så många om hur man ska göra med utbildningarna. Ändå har förstås universitet och högskolor ett stort ansvar för framtiden. Företagsvärlden blir alltmer komplex och det går inte längre att tala om ekonomi enbart i termer av produktion, konsumtion och vinstmaximering – i stället måste vi lära oss mer av statsvetare, sociologer och miljövetare. Har man en alltför enkel syn på hur marknaden fungerar klarar man sig inte idag, när företagets makt allt oftare ifrågasätts. Den som exempelvis inte accepterar Shells syn på vad som är bra för miljön eller Skandias syn på etik

– ja, den personen går helt enkelt någon annanstans.

I första hand ska Karl Palmås undersöka vad som redan görs vid Handelshögskolan när det gäller samhällsansvar och etik. En stabil organisation kring det nya profilområdet håller också på att utvecklas.

– Forskningsprojektet *Att investera i förtroende* har redan inletts och flera är på gång. Men att ändra utbildningarna kommer att sin tid – kursen *Etik inom finansmarknaden* till exempel kommer vi att kunna ge först år 2006.

Eva Lundgren

FAKTA/ Centre for Business in Society

Centret kommer att etableras officiellt 1 januari 2005 och ska ligga under Gothenburg Research Institute. Centret ska fungera som bas för ett antal forskare, samt fungera som en sambandscentral för all forskning som bedrivs på Business in Society inom Handelshögskolan samt inom GU i stort. Man ska även samarbeta med Chalmers.

Exempel på frågor som studeras inom ramen för Business in Society är:

- Hur kan organisationer bygga upp förtroende från omvärlden?
- På vilket sätt är företagande beroende av samhällsintressenters agerande, och hur kan företagsledare förhålla sig till dessa intressenter?
- Hur behandlar finansaktörer begrepp som samhällsansvar och etik?
- Hur formas dagens näringslivsledare i sin syn på företagets roll i samhället?

Ung jurist gör kometkarriär

Rektors kansli har fått en ny chef. Hon heter Anna Lindholm, är 35 år gammal och har tidigare arbetat som jurist för kansliet i ett och ett halvt år.

Vad gör egentligen rektors kansli?

– Det är ett berednings-, utrednings- och serviceorgan för universitetets rektor, styrelse och förvaltningschef. Här finns också universitetets centrala registratur och arkiv. Vi har en juridisk funktion som innebär att vi ska ge information och rådgivning i juridiska frågor och handlägga ärenden som rör exempelvis offentlighet, överklaganden, disciplinfrågor och annat. Men vill man ha hjälp med affärsjuridik ska man vända sig till GU Affärsutveckling.

Anna Lindholm kommer delvis att fortsätta arbeta operativt med samma typ av frågor som hon ägnat sig åt tidigare – utredningar och beslutsunderlag.

– Vi hanterar ju många juridiska ärenden där vi ska fungera som ett stöd för ledningen. Ett sådant exempel är organisationsfrågor – hur vi får organisera oss är fastställt i lagen och då måste vi förstås

Anna Lindholm ger juridiskt stöd.

kunna den för att veta hur spelplanen ser ut. Men min förhoppning är att vi också blir förstahandsval ute i verksamheten för den som önskar stöd för såväl förvaltningsrättslig som övrig juridisk beredning av ett ärende. Man ska också kunna komma hit bara för att bolla idéer.

Att sitta på stabsfunktionen för ett av Sveriges största universitet innebär ett stort ansvar, menar Anna Lindholm.

– Jag är väldigt glad över att man vågar

satsa på mig, en ung och ganska ny kvinna inom förvaltningen, som aldrig varit chef tidigare. Och jag är lycklig över all den positiva respons jag fått från kollegor. Att jag blivit chef inom förvaltningen beror på målmedvetet arbete men också på tur och att jag råkat befinna mig på rätt plats vid rätt tillfälle. Det är något jag gärna förmedlar till unga människor: att man äger sitt eget liv och inte ska låta sig hindras, även om vägarna kan vara krångliga ibland.

Kommer cheftjänsten att innebära mycket overtid?

– Nej, det hoppas jag inte. Jag har ett privatliv också med familj och barn och ett stort idrottsintresse. Vi som arbetar här är ett team som kompletterar varandra – mina medarbetare kan oerhört mycket som inte jag kan och vi hjälper varandra. Jag tror inte på ett ledarskap där man gör sig oumbärlig – om jag skulle bryta benet måste verksamheten fungera ändå.

I och med att Anna Lindholm tillträder lämnar Rolf Gavare sitt uppdrag som tillförordnad chef för rektors kansli.

Utökad samarbete efterlyses

MER SAMARBETE med samhället och näringslivet, och mer verksamhet ute i stadsdelarna – det var några önskemål kommunstyrelsens ordförande Göran Johansson framförde när han gästföreläste i Vasaparken den 25 oktober. Överhuvudtaget behövs fler mötesplatser där människor kan träffas på ett otvunget sätt, menade han.

Vikten att synas internationellt var en annan fråga Göran Johansson framhävde och tog idrotten som ett exempel. VM i friidrott 1995 gjorde Göteborg känt över hela världen och friidrotts-EM 2006 kommer säkert att få en liknande betydelse. Är man inte känd i världen har man inte en chans, påpekade han.

Han menade också att GU behöver ett större internationellt studentutbyte och att universitetet borde överväga att sälja utbildningsplatser. Forskare borde också samarbeta mer med näringslivet och oroa sig mindre för forskningens oberoende.

Seminarier var det andra i en serie arrangerad av Rådet för identitet- och imagefrågor. Syftet med serien är att frågor som berör hela universitetet ska diskuteras och att forskare, politiker och andra personer som kan vara intressanta för GU:s anställda ska inbjudas att tala.

Staffan Edén

Nästa seminarium kommer att hållas den 25 november kl. 15.30–17.30. Temat blir: Har sakkunnigförfarandet spelat ut sin roll?

Inledningstalare

är Staffan Edén och Bo Rothstein. Plats: Sal 10 i Vasaparken.

Miljöseminarium

DEN 30 NOVEMBER delas Göteborgs stads internationella miljöpris ut. Pristagarna är Joan Bavaria, USA och Tessa Tennant, UK.

Samma dag arrangerar Göteborgs miljövetenskapliga centrum, GMV, ett öppet seminarium med de två pristagarna som föreläsare.

Seminarier har rubriken *Money makes the world go around – A seminar on investment for sustainable development*. Efter föreläsningarna blir det paneldiskussion. Seminarier är öppett och kostnadsfritt. Hela programmet kommer att hållas på engelska. Plats: Malmstensalen, Handelshögskolan, Vasagatan 1. Tid: kl. 9–12 tisdagen den 30 november.

Förskoleseminariet i Göteborg

I FÖRRA NUMRET av GU Journalen berättade vi om Göteborgs universitets historia. Vi glömde då bort en viktig del av historien – förskoleseminariet. Göteborgs stadsfullmäktige fattade beslut om att inrätta ett förskoleseminarium i juni 1944 – detta blev då det enda förskoleseminariet i landet söder om Norrköping. Föreståndaren hette Lisa Berner och studierektor var Gustaf Walli. Han efterträddes av Strina Sandels, som sedan blev Sveriges första disputerade förskollärare, och sedan av Gunnar Lindblad. Han efterträddes 1955 av Erik H Malmström som, efter en förändring av ledningsstrukturen, blev rektor samma år. Han förblev rektor ända till 1987.

För att antas som elev vid seminariet krävdes gedigna förkunskaper: studentexamen, realexamen, normalskolekompetens eller två vinterkurser vid folkhögskola. Dessutom krävdes utbildning i spädbarnsvård, spädbarnspraktik och praktik från den öppna barnvården. Den sökande måste också kunna spela piano.

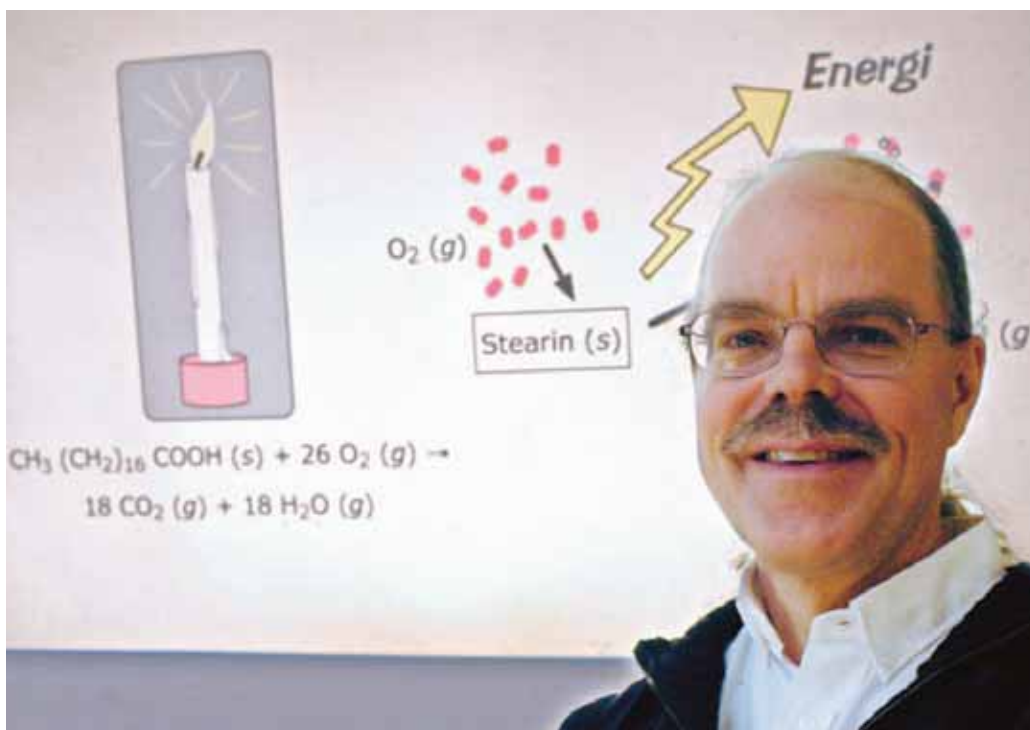
Förskoleseminariet förstatligades 1 juli 1963 och inorganiserades i GU 1977. Seminariet blev då en institution för förskolläraryt utbildning. Prefekten hette först Erik Malmström, senare Hilding Sjödén.

Institutionen upplöstes i juli 1984 och splittrades på fyra institutioner inom lärarutbildningen – metodik, pedagogik, ämnesdidaktik och skapande ämnen. År 1998 slogs samtliga lärarutbildningsinstitutioner samman till institutionen för pedagogik och didaktik.

Förskollärlinjen tillsammans med fritidspedagoglinjen bildade från och med höstterminen 1993 det barn- och ungdomspedagogiska programmet. Detta lades ner år 2001, när det nya lärarprogrammet tillkom.

Gunnar Dahlström prisad

CHEFEN FÖR Göteborgs Stadsmuseum, filosofie doktor honoris causa, Gunnar Dahlström har av Kungl. Gustav Adolfs Akademien för svensk folkkultur tilldelats ett pris på 25 000 kronor ur Anders Diös fond för svensk hembygdsforskning, för sitt starka och framgångsrika engagemang i att förmedla kunskap om människorna i Göteborg, deras liv, traditioner, seder och bruk, i nära samarbete med Göteborgs universitet och dess forskare liksom med andra verksamheter i staden. Priset delades ut vid akademiens årshögtid den 6 november på Uppsala slott.

Liv och rytm i undervisningen

HUR FÅNGAR MAN ett intresse och håller det levande hos en annan person? Det är en fråga som jag ofta haft anledning att fundera över i mina roller som akademisk lärare och som dansledare i skotsk dans. Som lärare på GU möter jag studenter med olika bakgrund och erfarenheter – förstaårsstudenter som kommer direkt från gymnasiet och de som kommer från vuxenstudier efter ett antal yrkesverksamma år, studenter som studerat en tid vid universitetet och doktorander som har lång erfarenhet av akademiska studier. Som dansledare möter jag dem som aldrig dansat förut, de som har erfarenhet av annan sorts dans och de som dansat skotsk dans i årtal.

HUR SKA JAG GÖRA för att fånga intresset? Den strategi som kommer spontant och naturligt för mig är att möta mig själv i mitt eget intresse och uttrycka min fascination för saken i kommunikationen med andra. Jag ser mig därvid lika mycket som mottagare som förmedlare av intresset.

Jag försöker alltså leva mig in i hur det är att vara den mottagande parten. Lyckas jag väcka mitt eget intresse så har jag lyckats att åtminstone fånga in en mycket kräsen och kritisk person, alltså mig själv. Samtidigt måste jag agera mottagare på den nivå som den verkliga mottagaren – alltså studenten eller dansaren – är på. Jag måste försöka leva mig in i och göra anknytningar till det som redan är bekant för mottagaren, att få fram värdet i den kunskap som redan finns och glädjen i att utveckla den.

En tacksam utgångspunkt är studentens vardagserfarenheter och en del av arbetet är att förstärka anknytningen till och förståelsen av dem. Inom exempelvis naturvetenskaplig undervisning finns det därvid ett otal möjligheter – vardagen är full av naturvetenskapliga fenomen. Det ligger en stor glädje i att förstå mer och mer av den värld vi lever i och sambanden inom den – en upptäcktsglädje jag vill förmedla. Att studenten får en inlevelse i naturens olika "världar", till exempel molekylernas värld, är central i sammanhanget. Jag måste därvid hela tiden ställa mig frågan: skulle jag förstå vad jag säger om jag hade samma utgångspunkt och referensram som mottagaren?

INOM DEN SKOTSKA DANSEN har man rytmen, rörelsen i mer eller mindre komplicerade mönster i rummet, den glada medryckande musiken och den sociala gemenskapen – en mångfacetterad upplevelse rik på möjligheter att uttrycka glädje i dansen. Man är beroende av de övriga dansarnas koordination, rytm och uttryck. Allt detta leder till en gruppgemenskap baserad på en gemensam positiv upplevelse. Som dansledare är det min uppgift att förmedla dessa värden och att utveckla dem hos var och en.

Att vara minutiöst förberedd men ändå alltid improvisera vid lektionen är en strategi som har fungerat väl för mig. Improvisationen gör framställningen levande men ändå följer jag en uttänkt plan och levererar det som var meningen

att göra. Handen på hjärtat – en lektion är ju något av en show, eller hur. Detta gäller lika mycket inom akademien som inom danskonsten.

FÖR ATT KUNNA fungera väl som akademisk lärare måste man ha ett eget aktivt kunskapssökande helst i form av egen forskningsverksamhet. Det gäller inte bara att själv delta och hänga med i fronten av forskningen utan även att ha en vana av att bearbeta och generera kunskap. Man undervisar ju oftast om annat än precis det man forskar om. Utvecklingen av undervisningen ger också inspiration för forskningen. Intellectuellt är det inte så stor skillnad mellan att producera ny kunskap och att göra kvalificerad utveckling av redan känd kunskap så den blir väl ägnad som undervisningsstoff. Jag brukar uttrycka det så att en akademisk lärare måste vara tvåbent – man måste kunna stå på ett forskningsben och ett undervisningsben. Jag behöver knappast påpeka att en dansare helst också måste vara tvåbent.

Roland Kjellander

ÄR PROFESSOR I FYSIKALISK KEMI VID GU OCH DANSLEDARE I GÖTEBORGS LOKALAVDELNING AV ROYAL SCOTTISH COUNTRY DANCE SOCIETY, EN VÄRLDSOMSPÄNNANDE ORGANISATION MED SÄTE I EDINBURGH, SKOTTLAND. HAN ÄR ÅRETS MOTTAGARE AV GU:S PEDAGOGISKA PRIS.

Säpo – en suverän furste

Alkoholproblem, dålig ekonomi, trassliga familjeförhållanden, vantrivsel på jobbet, bekant- skap med utlänningar, sympati för olika politiska ytterligheter – det är några karaktäristika Säpo har gått efter när de avgör vem som utgör en fara för rikets säkerhet.

Inte konstigt då att det dröjde 15 år innan Stig Wennerström blev avslöjad.

Om detta, och mycket mer, berättar Maria Johansen i sin doktorsavhandling *Offentlig skrift om det hemliga*.

ÅR 1998 INLEDDE ett antal forskare en granskning av Säpos hemliga arkiv på regeringens uppdrag. Orsaken var den sensitiva debatt som följt på flera affärer där underrättelsetjänsten varit inblandad: avslöjandet av spionen Stig Wennerström, IB-registret och den så kallade Leanderaffären, där en snickare nekades anställning på Marinmuseet i Karlskrona för att han ansågs som en säkerhetsrisk.

Men av forskningsprojektet blev det inte så mycket. Större delen av materialet lämnades aldrig ut. De texter forskarna trots allt fick se bestod av långa bortklippta eller dolda delar.

Trots allt är det detta forskningsprojekt som är orsaken till att Maria Johansen vid institutionen för idéhistoria och vetenskapsteori blev intresserad av säkerhetstjänsten. I mitten av september lade hon fram avhandlingen *Offentlig skrift om det hemliga*, där hon undersökt statens offentliga utredningar (SOU) över säkerhets- och underrättelsetjänsten under åren 1968–1990.

– Eftersom jag är idéhistoriker går jag ganska långt tillbaka i historien i min avhandling, till Machiavellis och Francesco Guicciardinis Florens på 1500-talet. Det är där rötterna finns till dagens syn på statens rätt att överskrida lagar för att försvara sig själv. För den makt den svenska underrättelsetjänsten har i dag är ganska lik den suveräna makt en furste kunde ha under renässansen. Precis som den suveräna makten kunde bestämma vem som var vän eller fiende, misstänkt eller oskyldig, kan dagens säkerhetstjänst definiera vad som krävs för att statens säkerhet ska anses vara i fara. De problem som diskuterades då, när våra moderna stater kom till, har blivit något av

institutionaliserade självklarheter som man inte ordar så mycket om – som relationen mellan statens rätt att försvara sig och de enskildas föreställningar om vad som är gott och rätt.

De utredningar staten gjort om säkerhetstjänsten har tillkommit efter att någon skandal blossat upp.

– I utredningarna är man hela tiden framtidsinriktad, man vill dra upp riktlinjer för något nytt. Texterna är nästan häpnadsväckande frispråkiga, exempelvis när det gäller synen på vem som kan utgöra en säkerhetsrisk. Synen förmedlas på ett ganska oproblematiskt sätt i utredning efter utredning, trots att de tillkommit just för att granska säkerhetstjänsten på ett kritiskt sätt.

Flyktingar är nästan per definition misstänkta. Att tänka sig att en officer i svenska armén skulle kunna vara spion är däremot närmast omöjligt – därför lämnades Wennerström ifred trots att polisen i många år påtalat ett misstänkt beteende.

– Mänskliga rättigheter är i dagens globaliserade värld i det närmaste det samma som medborgerliga rättigheter, menar Maria Johansen. Den som saknar papper är rättslös vart hon än kommer – även de som flytt från länder vars värderingar vi inte delar betraktas som ett hot när de kommer hit. Man kan jämföra med USA där misstänksamheten mot utlänningar blivit allt större sedan 11 september, trots att de som fallits för terrordåd varit amerikanska medborgare.

Ansvaret för säkerhetstjänsten ligger hos regeringen. Och att den offentliga makten inte tar större ansvar i dessa frågor oroar Maria Johansen.

– Den internationella terroristbekämpningen har lett till att säkerhetstjänsten hamstrar en massa fakta om människor, och trots att dessa fakta kan tyckas irrelevanta ur säkerhetssynpunkt kan de få ödesdigra konsekvenser i en rad olika sammanhang, liksom själva in- samlandet, som kränker människors rätt till exempelvis integritet och åsiktsfrihet. Men det är inte bara säkerhetstjänsten som gör fel, det ingår i deras uppdrag att titta på detaljer och misstänka avvikare. Det åligger statsmakterna att organisera verksamheten och ta ansvar för det som görs.

– Att tänka sig att den officer i den svenska armén skulle kunna vara spion, var i det närmaste otänkbart, säger Maria Johansen.

G U D A T O R N

**Mobil
lättvikts**

Mobil

Stationär

Köp den av Computime

Vi är ramavtalsleverantör av persondatorer, bildskärmar och tillbehör

GU:s PC-Utvärderingsgrupp gav Computime högsta möjliga poäng på:

- ✓ Referenser (interna, externa)
- ✓ Service / Support
- ✓ Leverans / Logistik / Säkerhet

COMPUTIME
ELECTRONICS AB

Kungsporten 3A, 427 50 Billdal
Tel 031-91 41 69, Fax 031-91 32 18
E-post info@computime.se

www.computime.se

Eva Lundgren

Med kroppen som instrument

text: EVA LUNDRÉN foto: HILLEVI NAGEL

Jag kan se hur tanken rör sig i rummet, säger Pia Muchin.

Hon är lektor i fysisk gestaltning och studierektor på Teaterhögskolan. Till hennes uppgifter hör att genom hård träning skapa minnen i studenternas kroppar.

Minnen som sedan klingar i rummet under föreställningen.

KROPPEN ÄR SKÅDESPELARENS instrument. Precis som en pianist måste lära sig var C finns på tangentbordet, måste även skådespelaren lära sig sin kropp, veta var tonerna ligger.

Och liksom en musiker övar skalor, övar även skådespelaren sina rörelser om och om igen. Men till skillnad från en musiker har skådespelaren även rummets riktningar och fysikaliska grundlagar att arbeta med. Övningarna bildar kompositioner som ger ett fysiskt uttryck för den sceniska gestaltningen, kopplat till ett inre deltagande av vilja och liv. Tar man ut rörelserna i rummet blir det dansant, i det mindre formatet i stället en gest. Det är det den så kallade labantekniken går ut på.

– Laban kallade det ”movement psychology” – rörelsepsykologi, säger Pia Muchin.

Rudolf von Laban, ungersk dansare och koreograf, utvecklade metoder där rörelser och psykologi kopplas samman. Dessa ligger till grund för den undervisning Pia Muchin ger i kombination med de erfarenheter hon själv samlat på sig under många år som lärare. Ämnet kallas fysisk gestaltning och är ett komplement till Yr Malmgrens improvisationsteknik – en sorts karaktärsanalys för skådespelare.

– **ÄVEN EN KROPP** som står stilla kan ge uttryck för rörelse, menar hon. Det är detta studenterna får lära sig – kroppens relation till rummet, hur man kan berätta olika saker beroende på hur man förflyttar sig på scenen och hur man kan lägga ut tankarna i rummet och se dem röra sig mot en mottagare.

Det är en liten exklusiv skara som studerar vid Teaterhögskolan – av omkring niohundra sökande antas mellan åtta och tio studenter varje år. Det innebär att relationen studenterna emellan och mellan studenterna och lärarna blir ganska speciell.

– Som lärare är man med om varje students utvecklingsresa och under de fyra år de är här hinner stora förändringar ske. Under utbildningens gång leder man in studenterna i olika processer som kan vara väldigt svåra. Därför måste man som lärare vara noga med att fånga upp dem igen. Det är ett oerhört viktigt och angeläget arbete men det kan förstås också kännas ganska jobbigt för studenterna. Men att få vara med när en student tar ett kliv med sig själv, när en horisont öppnar sig som de tidigare aldrig sett, det är något oerhört.

När förstaårsstudenterna kommer till Teaterhögskolan får de börja sina studier med att fundera över vad de egentligen vill med konsten. Vad innebär det att vara skådespelare?

– Vad tror du att du har för plats i samhället efter utbildningen? Vad har du för mål med det du gör? Skådespelarkonsten handlar inte bara om att gå in i sig själv och känna efter. Vi har ett uppdrag och allt vi gör är riktat mot scenen. Vårt mål är att publiken ska få syn på sig själv och världen så som de aldrig sett den tidigare. Man återföder sin publik, igen och om igen. Det är skådespelarens uppgift.

HENNES RUM PÅ ARTISTEN är litet men trivsamt. På ett skrivbord finns en bärbar dator och ett litet foto på dottern Lara. Där står också en ryggrad i plast – en påminnelse om att hållningen är grunden för skådespelarens kroppsuttryck och att den yttre hållningen utgör en spegel av den inre.

Vid fönstret finns ett litet välkomnande bord med två stolar. Där ligger stenar från barndomens somrar i Bohuslän.

Det lilla rummet utgör en väldig kontrast mot den generösa sal där Pia Muchin undervisar sina skådespelarstudenter. Det är den gamla aulan på Kjellbergsgymnasiet som gjorts om till en underbar träningslokal med högt i tak, en fresk med dansande kvinnor på ena väggen och speglar på de andra och med stora fönster som släpper in ett mycket vackert ljus. Det är en gåva att få komma hit, säger Pia Muchin.

– Jag har undervisning från morgon till lunch. Sedan tar jag itu med de olika administrativa uppgifter jag har som studierektor – det handlar om kursplaner, möten och samtal med studenter. Så måste jag förstås planera min undervisning – just nu handlar det om ett dansprojekt på sex veckor. Det är ett ganska spännande växelbruk att få arbeta administrativt, konstnärligt och pedagogiskt. Jag är också fakultetens jämställdhetsombud sedan drygt två år tillbaka och det är ett uppdrag som ligger mig mycket varmt om hjärtat.

Bland annat var hon för två år sedan koordinator för en festival på den konstnärliga fakulteten kring manligt och kvinnligt konstnärskap – Is et ea. Hon har också varit med om att initiera en genusdag för fakulteten och två halva utvecklingsdagar kring genusfrågor.

– Genusfrågor har alltid varit viktiga inom konsten. Och för studenterna är det naturligt att ta upp de här problemen. Men jag ser det inte som min uppgift att tala om hur man ska göra utan snarare att vara ett stöd som ger människor kraft att själva ta itu med de olika frågeställningarna.

FÖR TVÅ ÅR SEDAN fick Pia Muchin Göteborgs universitets individuella pedagogiska pris. Hon fick priset bland annat för sitt dansprojekt om kvinnligt-manligt där studenterna fick skapa egna koreografier kring ämnet genus.

– När jag växte upp tillbringade jag somrarna vid Brofjorden, nära Lysekil, i en miljö med starka kvinnliga förebilder. Kvinnorna fick ta väldigt mycket ansvar – deras män arbetade ju för det mesta på sjön eller var ofta borta. Så jag växte upp i en atmosfär där kvinnornas beslut var något självklart, en förutsättning för att vardagen skulle fungera. Min mormor och morfar var schartauan och jag minns ännu min barndoms svartklädda kvinnor med långa sjalar och knarrande skor. Den där schartauanska kulturen var väldigt sträng men samtidigt också givmild och varm. Jag tror att den har påverkat mig ganska mycket. Det är den bohuslänska själen som sjunger i mig – jag älskar hav, klippor och den röda graniten – och även den schartauanska strången som kommer över mig ibland, även om jag försöker hålla efter den.

Det var när Pia Muchin som liten lyssnade på radioteater hemma hos farmor som hon först började intressera sig för teater. Men egentligen ville hon bli musiker.

Redan som fyraåring fick hon höra Jussi Björling sjunga *Till havs*, något hon tyckte var så vackert att hon önskade en grammofoonkiva med honom i julklapp. Som femåring började hon spela piano.

– Men jag tog balettlektioner också – hos en sträng fransk balettfröken som slog oss med en käpp över benen när vi gjorde fel. När min mamma fick veta det fick jag sluta. Jag växte alltså upp omgiven av konst i olika former. Men jag var väldigt blyg och som liten skulle jag aldrig ha kunnat tänka mig att ägna mig åt teater.

EFTER GYMNASIET började Pia Muchin läsa rytmiklärarutbildningen vid Musikhögskolan. Det var där det fria berättandet och den moderna dansen fångade hennes intresse. Det konstnärliga skapandet som koreograf fortsatte hon med efter studierna och har så gjort sedan dess. Skillnaden mellan att vara koreograf och pedagog är inte så stor, menar hon. Det handlar om att kommunicera konsten.

– Jag har aldrig valt att bli pedagog – det är snarare pedagogiken som valt mig. Olika tillfälligheter kommer

ofta till en, även om man bara ibland är mogen att ta emot dem. Det blev i alla fall så att jag parallellt med dansen började undervisa rörelse på olika skådespelarutbildningar vilket så småningom ledde till arbete på den förberedande teaterutbildningen på Skara skolscen. Vad som är så speciellt med just teater? Att man arbetar med hela människan – det är ett arbete som får tiden att stanna, det är så oerhört intressant.

Till Göteborgs universitet kom hon 1995.

– **PEDAGOGIK HANDLAR OM** att vara tydlig, om att skapa och om att lära studenterna bli självständiga. Mitt mål är att de inte ska behöva mig mer. Bland det viktigaste studenterna lär sig är att hela tiden lyssna in responsen på det de gör, en sorts träning i empatiskt handlande. För man vet egentligen inte vad det är man har gjort förrän man avläst resultatet hos mottagaren. Att öva sig i att bli en bättre skådespelare är en träning i att se och förstå den mänskliga karaktärens drivkrafter och behov och i förlängningen också att se publikens behov av att vara förklarad.

Traditionell skådespelarträning är viktigt. Men också att utveckla nya former för scenisk framställning.

– I samarbete med medielabbet på Chalmers har jag till exempel arbetat med digitala och interaktiva element i den sceniska gestaltningen och jag har också arbetat med skådespelare i virtuell miljö.

Två gånger i veckan leder hon morgonträning med alla skolans studenter. Det innebär hård fysisk träning med inslag av buto – en japansk dansform som utvecklades på 50-talet.

Fysisk träning är nödvändigt – men också avspänning och pauser.

– Stillhet är något jag försöker hitta varje dag – annars blir tillvaron bara ett enda buller. Det är som med musiken, vad vore den utan pauserna? På samma sätt måste man hitta stillheten i livet också – de långsamma, tysta, sökande sidorna av tillvaron måste få utrymme, annars blir allt bara ytligt.

Konsten är en lovsång till människan, säger Pia Muchin. Och det konstnärliga arbetet innebär ett ständigt ifrågasättande.

– Allt konstnärligt arbete är en sorts forskning. Man ställer alltid frågor för att kunna ta nästa steg. Just forskning är något som diskuteras väldigt mycket vid fakulteten just nu – vad konstnärlig forskning egentligen är för något och hur man kommunicerar sina resultat till andra människor i form av metod. Det handlar om att skaffa sig en djupare förståelse för det vi sysslar med och hur konsten egentligen ska möta den traditionella vetenskapen är en oerhört stor fråga just nu.

Hur utvecklar man sin konst? Bland annat genom att undersöka hur andra gör. Pia Muchin ser mycket teater och tycker om att få vara publik och bara ta emot. Men ibland är det svårt att skala av sig sin yrkesroll och uppleva föreställningen förbehållslöst – det är en sorts yrkesskada.

Tv-tittande är hon mycket sparsmakad med. Men med film är det annorlunda.

– Min man jobbar med tv och både han och jag älskar att hyra videor och titta på film. Där möter man ju andra kulturers skådespelare med andra tekniker och traditioner och det är väldigt spännande. Ibland kan vi hyra flera videor bara för att följa en viss karaktärsskådespelare eller regissör och studera hur han eller hon tar sig an olika roller. Jag tycker mycket om brittisk skådespelarkonst och så älskar jag humor. Komedier är nog det svåraste som finns eftersom det inte räcker med att vara rolig – riktigt bra komedier innehåller en stor mängd svårta. Att kunna skildra tragedi med komedi som uttryck är en stor gåva som en del skådespelare besitter och gör konsten till en lovsång till människan och livet.

Pia Muchin

Yrke: Lektor i fysisk gestaltning och studierektor vid Teaterhögskolan, Göteborgs universitet

Bor: I ett radhus i Göteborg och har ett sommarhus i Bohuslän

Familj: Maken Sergei, programchef på Sveriges television i Göteborg, och dottern Lara

Favoritregissör: Woody Allen

Favoritkoreograf/kompani: Anne Teresa de Keersmaecker Rosas, DV8

Favoritmusik: Klassisk musik men också klubbmusik, house, lounge, jazz

Bokrekommendation: *Långsamhetens lov* av Owe Wikström

Intressen: Förutom ett stort intresse för de olika konstuttrycken, trädgården, familj och vänner, gillar humor och läser gärna tidningarnas tecknade serie

Riten som en årlig branschgemenskap

text: **KAJSA ASKLÖF**

– Riterna vid universitetet är väldigt lika. De är alltid för långa.

Det säger en man som älskar dem, och som har hållit i dem under uppseendeväckande lång tid. Doktorspromotionen är en symbolmättad rit som fått sin laddning av människors akademiska slit genom århundradena.

UNIVERSITETETS HÖGTIDER får den betydelse vi väljer att ge dem. För Gunnar Dahlström är de ett festligt avbrott i vardagen som markerar det specifika med universitetet.

– Det har med universitetets identitet att göra och är en sorts akademisk branschgemenskap. Det är bara universitet som håller på med detta som skrän kunde ha förut, säger Gunnar Dahlström.

Riter använder vi vid känsliga övergångar i livet av olika slag. De genomförs strikt enligt vissa regler och ska hjälpa oss genom ångesten som det innebär att lämna ett stadium för ett annat. Det är inte svårt att föreställa sig att doktorspromotioner för doktorandernas del innebär en dag om vilken man talar före och efter.

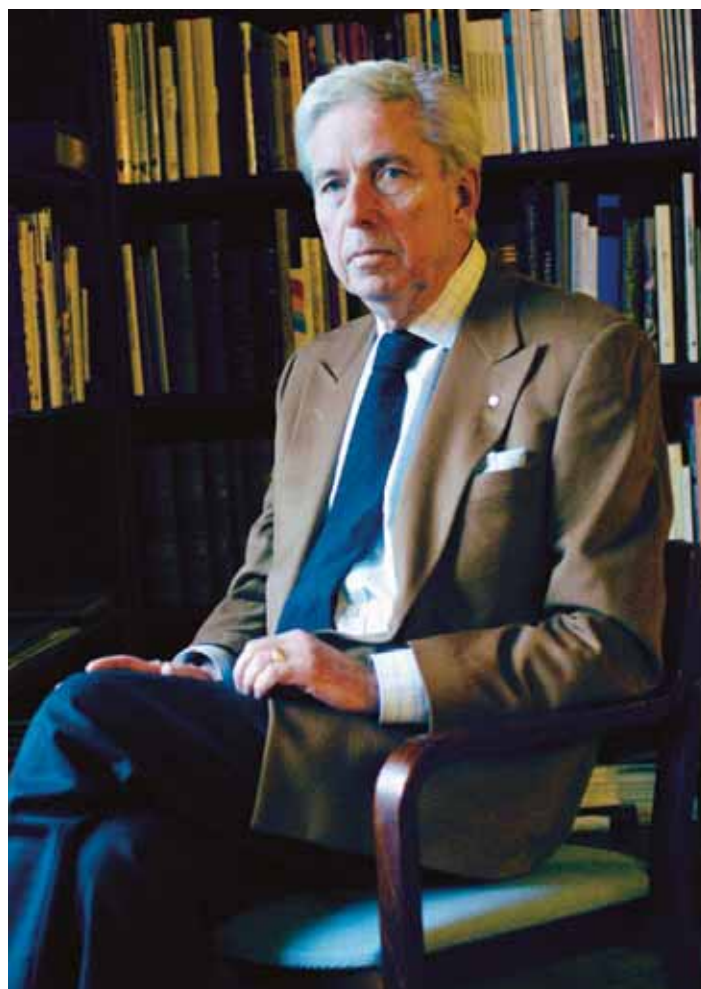
– Dagen är en manifestation. Bakom ligger en stor prestation, där man har slitit och gråtit, familjen har våndats och pengarna tagit slut. Det är värt att lyfta fram. Det visar att vi kämpar på med kunskap, och kunskap är ändå ett adelsmärke i en demokrati, säger Gunnar Dahlström.

Numera är han chef för Göteborgs stadsmuseum, men under många år var han en del av GU och talar fortfarande om ”vi på universitetet”. Ur bokskåpet i arbetsrummet kan han plocka fram en bok om universitetets promotioner, men han har gott om material i sitt eget huvud att ösa ur.

SIN FÖRSTA DOKTORSPROMOTION bevisade han år 1968. Sedan dess har han inte missat en enda, vilket torde vara något av ett världsrekord, tror han själv. Uppdraget som övermarskalk fick han år 1970, vilket innebar att han fick ansvar för universitetets högtider.

– Då fanns 68-rörelsen som tyckte att det här var en förligad kvarleva från det borgerliga samhället. Då sviktade det lite, men vi fortsatte i varje fall.

På Stockholms universitet valde man att göra ett avbrott i traditionen. Men det var inte första gången någon hade invändningar mot det akademiska och kostsamma kalaset. Vissa tider

Gunnar Dahlström, som varit med om 36 promotioner, personifierar ritualerna vid GU.

under 1700- och 1800-talet protesterades det högljutt bland doktoranderna över denna dyra fest som de själva fick bekosta. Då skulle de dessutom betala en rejäl summa pengar till professorer och funktionärer som ledde ceremonin.

Numera är det helt frivilligt att låta sig promoveras. Sedan 1980-talet har intresset för promotioner ökat igen, precis som för andra ceremonier, som att ta studenten och gifta sig.

Riterna vid universitetens högtider är hämtade från kyrkan och skräväsandet, och kom

förmodligen hit via de tidigaste europeiska universiteten när Skandinavien fick sitt första universitet i Uppsala år 1477. Ingen vet säkert om det hölls några promotioner då, men år 1488 lär en ha ägt rum. Den första promotionen i Göteborg hölls för hundra år sedan.

NÄR DET GÄLLER klädsel så är det absolut festklädsel som gäller. Förre var frack obligatorisk, idag går det bra med kavaj under själva promotionen och mörk kostym vid middagen.

Sture Allén, Gunnar Dahlström och Jan Ling, tre högtidsklädda GU-profiler vid årets promotion.

Långkläanning är brukligt bland damerna, även om det har hänt att en kvinna valt frack. En engelsk lady lät sig promoveras till hedersdoktor iförd gummistövlar. De var i varje fall vita.

– Det har förekommit många varianter, men de flesta klär sig fint som de tycker.

Rektor får axla en röd kappa kantad av svart sammet som en teaterman lät utforma 1954. Med tillhörande sammetsbrett påminner utstyrseln om en renässansfurstes.

NUMERA KAN GUNNAR DAHLSTRÖM bevista promotionerna i avslappnat tillstånd, och i lugn och ro lägga märke till vilka personer som är där och om allt flyter smidigt, men när han själv höll i promotionerna var han alltid väldigt nervös.

– Man ville ju vara punktlig, men det är alltid mycket trassel.

Ibland är det musiker som inte dyker upp, väskor med festkläder som försvinner eller något annat praktiskt som hakar upp sig. I Gunnar Dahlströms huvud vimlar det av minnesbilder från alla promotioner och situationer som krävde improviserade lösningar. En gång tappade han själv bort sin vita fluga på väg till högtiden och kunde för sitt liv inte återfinna den. En annan gång var det en annan gentleman som tappat bort kragen efter ett par whisky och satte flugan direkt på halsen istället.

Promotionerna hölls i många år på Konserthuset, med middag på Börsen, men numera är det Svenska Mässans kongresshall som är skådeplats. Gästerna är, förutom promovendi och deras familjer, biskopar, näringslivstoppar, akademiska dignitärer, kommunens företrädare och akademiska sällskap. Bland andra.

NÄR ALLA 1 000 GÄSTER är på plats kan spelet börja. Inför den stående publiken kommer standardbärare (fanbärare) in med den gamla högskolans vid det här laget rätt ålderstigna standar, följda av olika studentföreningars fanor. Därefter skrider en procession av honoratiore, fakulteternas promotorer, och hedersdoktorerna. Inmarschen fortsätter sedan fakultetsvis med den medicinska fakulteten först. Här förekommer även studenter och marskalkar dekorerade med blåvita band. Som väl är ordnar man inte längre doktorandernas tågordning efter skicklighet. Först gick den duktigaste först, primus, den näst duktigaste sist, ultimus, och den sämste framför honom, promotionsåsan. Musik spelas mellan de olika akterna genom hela processen.

Alla sätter sig ner i sina fransade högtidsdräkter och rektor håller ett välkomsttal. Efter mer musik är det

dags för promotorerna att skrida till verket. De är utsedda av fakulteten och innehar oftast en professorstitel. Först hölls ceremonin helt på latin, numera kan delar med svenska och engelska ingå, vilket förmodligen bidrar betydligt till begripligheten. Den medicinska fakulteten börjar, och promotorn inleder alltid promotionen med att promovera sig själv först.

– Det ger honom värdighet att promovera andra.

Först ut att promoveras är hedersdoktorerna, vilka utgörs av en liten skara som förvärvat sina kunskaper utanför det akademiska systemet eller utländska forskare som man vill knyta till universitetet. De får hatt (lager för filosofie hedersdoktorer), guldring och diplom. Sedan är det dags för dem som slitit med sin avhandling att äntligen få bestiga det lilla podiet, och få sitt diplom innan de stiger ner på andra sidan. Just detta att kliva ner på andra sidan är en viktig markering att detta är en övergång från ett stadium till ett annat. När medicinska, odontologiska och vårdvetenskapliga fakulteterna är klara kommer ett solskensinslag. Det är kransflickorna som iförda skira klänningar bär in lagerkransarna som ska användas vid promotionen vid filosofiska fakulteten. Oftast är de döttrar till dem som ska promoveras, men de måste ha rätt storlek för att passa i flickklänningarna. Vid åsynen av dem reser sig publiken upp.

– Alla tror att de reser sig för flickorna, men det är lagerna som man hyllar.

FÖRR HÖLLS EN DEL TAL under ceremonin, nu handlar det mer om korta presentationer av hedersdoktorerna. När Rolf Edberg blev hedersdoktor 1974 passade Gunnar Dahlström på att ändra traditionen. Eftersom han var författare med ett stort miljöengagemang fick han i uppdrag att hålla ett tal på 20 minuter. Senare fick Alva Myrdal och andra samhällsengagerade göra samma sak.

– Jag började göra skrifter av talen, som universitetet skickade ut som julkhälsning.

Ännu en reform har Gunnar Dahlström bidragit till. Först skulle det skjutas salur när doktorerna kröntes. Det var en tämligen bökieg process. Regemente skulle kallas in och saluten fick ledas in i Konserthuset via högtalare för att höras.

– Vi var tvungna att ta försäkringar också för fönserrutorna i Johanneberg gick åt skogen.

Då läste Gunnar Dahlström någonstans att saluten var ett arv från Lund, men att man ursprungligen använt sig av fanfarer. Med hjälp av detta argument kunde han vinna över även de mest konservativa, och slippa kränglet med regemente och försäkringsbolagen.

Promotorerna avslutar sina framträdanden med det latinska ordet Dixi, som betyder Jag har talat. Den akademiska kören uppträder, studentkårsordföranden håller ett litet tal till de nypromoverade och så är det dags för högtidlig utmarsch.

Efter en paus är det så dags för kvällens middag. Bakom bordsplaceringen ligger ett gediget arbete. Först satt Gunnar Dahlström och hans medhjälpare och slog i riksmarskalksämbeets rangrulla där den officiella rangordningen var införd.

– Sedan struntade vi i det där och började använda våra egna huvuden. Det gäller att ha stor personkun-

skap och det har jag skaffat mig under mina många år inom universitetet.

Det som kan skilja de olika promotionerna åt är just om talen är roliga eller tråkiga.

– Överlag är stämningen väldigt god. Rektors anslag har rätt stor betydelse för atmosfären. Folk tror att det är mycket stelare än vad det är.

VISORNA SOM SJUNGS är spexartade. En orkester spelar upp till dans och sedan är det bara att virvla runt i festkläderna och låta alla år av disciplinerat arbete rinna av en. Speciellt kul tycker Gunnar Dahlström att det är att stå på stolarna i armkrok med sina bordsgrannar och sjunga ”Gamla klang...”. Klockan ett är festen slut och städbrigaden tar vid. Sedan dröjer det ett år till nästa gång. Trots 36 promotioner är det inte utan att Gunnar Dahlström ser fram emot nästa års.

– Varför ska allt vara så blekt och likadant? Det är inte så dumt med ett glädjefullt avbrott i vardagen då det får vädra och fladdra lite i flaggorna.

Källa: *Akademiska högtider och traditioner samt Lagerkransar & Logotyper* av Torgny Nevéus.

FAKTA/promotionshögtid

Antal gäster: 582, varav 216 nyblivna doktorer

Antal hedersdoktorer: 13

Antal jubeldoktorer: Lars Billing och Björn Isaksson

Vad kostar middagen?

Promovenderna subventioneras och betalar 250 kronor. Övriga gäster betalar 700 kronor för middagen.

Hedersdoktorerna, pristagarna och jubeldoktorerna med respektive bjuds på middagen. Även värdarna blir bjudna.

Dessutom blir ett antal andra även inbjudna utan att behöva betala. Det handlar om ett mindre antal företrädare för kommunen, regionen, regeringen, näringslivet, stiftelser och GU:s studentkårer. Exempelvis var länsöverdirektör Göran Bengtsson med på årets fest; dock ingen minister.

De fyra huvudborden placeras i mitten, där sitter hedersdoktorerna, värdarna, rektor, prorektor, styrelseordförande och andra gäster som inte har någon direkt anknytning till GU.

Vilka håller i promotionen?

Roger Palmqvist har det övergripande ansvaret och bär titeln: ceremoniansvarig. Jörgen Kyle och Linus Callheim är övermarskalkar. Kvinnliga marskalkar är Kristina Gavare och Anna Sandberg. Övriga marskalkar rekryteras från studentkåren. Ann-Marie Grönfors är framför allt ansvarig för kransflickorna. Bo Leibbratt håller i de övriga praktiska frågorna. Barbro Löfnertz skriver placeringskortet. Roger Palmqvist tillsammans med Håkan Dahl från Musikhögskolan svarar för den musikaliska underhållningen. Mottot för arrangemanget är, enligt Palmqvist, ”värdigt – men med glimten i ögat”.

Vad går notan på för promotionshögtiden?

Evenemanget på Svenska Mässan kostar cirka 1 miljon kronor, då ingår hyra, mat, musik, personal, inbjudna gäster och allt annat. Då är inte lönekostnaderna för Roger Palmqvist medräknade.

Allan Eriksson

Elisabeth Strandhagen omgiven av dotter och mor.

Festligt för ny doktor

FREDAG EFTERMIDDAG var det repetition i universitetets aula. Nästa dag, promotionsdagen, inleddes med ännu en repetition men nu på plats i Kongresshallen.

Själva högtiden började klockan 15.00 och följdes av middag med dans till sent på natten.

Ett par intensiva dagar alltså för Elisabeth Strandhagen, som promoverades till medicine doktor.

Föräldrarna kom farande med buss från Norge enbart för att vara med om högtiden.

Men själva promotionsdagen började dock som en vanlig lördagsmorgon.

– Våra barn skulle iväg till sina aktiviteter. Min elvaårige son Martin hade innebandyträning och trettonåriga Elin skulle på orientering. Min make Mats var den som körde så jag fick åka med bekanta till repetitionen på Svenska Mässan.

ELISABETH STRANDHAGEN disputerade i april. Hennes avhandling *Coffee and gene interaction. The effect on methionine and lipid metabolism* behandlar risken för förhöjda kolesterolvärden vid kaffebrickande och i vilken mån ärftliga faktorer har någon betydelse.

När hon fick frågan om hon ville vara med på promotionen bestämde hon sig direkt för att tacka ja.

Den nationaldräkt Elisabeth Strandhagen hade på sig fick hon redan som suttonåring och kommer från Östfold. Det är mamma och mormor som sytt den.

Till promotionen kom Elisabeth Strandhagens föräldrar, maken Mats samt dottern Elin. Elvaårige Martin backade i sista stund.

– Det var lika bra, han hade nog inte orkat med det. Men Elin tyckte att det var högtidligt och fint. Hon var också med på midagen, liksom mina föräldrar. I Norge har man inte så mycket högtidligheter i samband med promotionen så för mina föräldrar var detta en stor händelse.

30 år med kransflickorna

ANNE-MARIE GRÖNFORS firar i år ett eget jubileum – det är nämligen trettonde året i rad som hon tar hand om kransflickorna. Med doktorspromotioner har hon deltagit i ännu längre – ända sedan 50-talet. Som tofsvipa på Stockholms högskola deltog hon nämligen i både promotioer, kåraftnar och på Nobelfesten.

När hon sedan gifte sig med Kurt Grönfors som blev professor i sjörrätt vid Handelshögskolan i Göteborg, flyttade hon hit. Och fick frågan om hon ville ta hand om kransflickorna här.

– Självlklart tackade jag ja. Kransflickorna, som förutom i Göteborg bara finns i Lund, utgör det mänskliga inslaget i promotionen. Flickorna är döttrar till promovenderna och jag försöker ta hand om dem på bästa sätt. Men denna gång får bli den sista – jag har hållit på så länge nu och behöver ägna mer tid hemma.

Promotionsinsignier

Hatten

Hatten symboliserar frihet och makt. Slavarna i Rom fick inte bära hatt, bara de fria männen. Förr kunde den vara i färg, nu är den alltid svart och veckad. Små tecken skiljer de olika fakulteterna åt. Guldspännet på dem innefattar de olika fakulteternas symbol.

Varje doktorshatt kräver cirka sex timmars effektiv arbetstid. Men redan i slutet av juli börjar hattmakare Lisa Franzén med förberedelsearbetet.

– Jag tar ett så kallat konformatörsmått på varje huvud. Det innebär ett mycket exaktare mått än ett vanligt huvudmått. Eftersom doktorshatten har en hård stomme anpassar

den sig inte efter huvudet utan måste passa exakt.

Hatten består av en schellackstomme runt vilken svart ritstyg veckas. Hatten fodras sedan, hattrem sätts på samt märke och rosett:

– Det känns som en väldigt hedersam uppgift att få göra universitetets doktorshattar, säger Lisa Franzén. Det innebär ett tätt samarbete med ceremoniansvarige Roger Palmqvist. Jag gör cirka trettio hattar per år till GU, vilket innebär ett intensivt arbete några månader varje år. Men det är ju också det som är charmen med jobbet – att få göra hattar till denna speciella högtid.

Doktorsringen

Doktorsringen bärs på vänster hand och är av guld.

Den symboliserar äktenskapet med vetenskapen. Utsmykningen är specifik för olika universitet och fakulteter, men lager och ek är vanliga inslag. Ek symboliserar styrka och beständighet.

– Filosofiska fakulteten har lagerblad i tre rader, berättar hovjuvelerare Martin Johansson, som gör cirka 100 doktorsringar varje år. Medicinerna har en orm som slingrar sig runt lagerblad och odontologerna har dessutom en tång i vitguld på ringen. Juristerna har lagerblad och eklöv på sina ringar.

Ringarna kostar cirka 2 000 kronor men odontologernas ringar är något dyrare.

– Det har diskuterats vilket material vi ska använda men än så länge gör vi dem i 18 karats guld. Det handlar ju om en igenkänningsymbol. Börjar vi tillverka ringarna i vitguld, silver eller något annat material tror jag att symbolvärdet kommer att sjunka.

Diplomet

I år var det studenter på HDK som fick den grannliga uppgiften att för hand skriva alla namn på doktorsdiplomen.

230 namn – det innebar ett väldigt skrivande för Jonathan Sahlin och Joel Grip.

– Det kom ett mail till alla HDK:s studenter med en förfrågan om det fanns någon som ville hjälpa till med diplomen, berättar Jonathan Sahlin. Vi var ganska många som tyckte att det kunde vara roligt. Vi fick vi åka till Rundqvist boktryckeri och provskriva och sedan valdes Joel och jag ut.

Det blev tre och en halv hektiska dagar – de började på lördagen före promotionen och var inte klara förrän tisdag

eftermiddag.

– Det gick så långsamt i början att jag trodde att vi aldrig skulle bli klara i tid. Men allteftersom vi skrev blev vi förstås bättre, så till slut fick vi upp en ganska bra hastighet.

Diplomet är inte längre det officiella examensbeviset, men används fortfarande som ett minne från högtiden. Det ges även till jubeldoktorer, som de promoverade kallas som 50 år efter sin första promotion, promoveras igen.

Lagerkransen

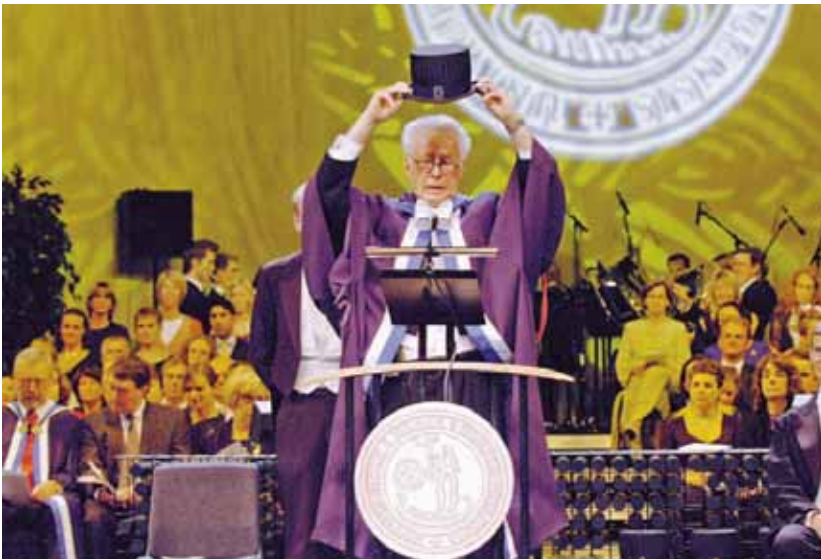

Lagern användes av romarna vid triumftåg och delades ut som segertecken vid olympiska spelen. Segergudinnan Nike brukar avbildas med en lagerkrans i handen i beredskap åt hjälten. Lager var belöning även vid de tidiga universiteterna. Den har varit ett signum för skaldar, och signalerar också beständighet och odödlighet. Apollon, som var skaldekonsstens gud i den grekiska mytologin, har fått lagern som attribut trots att den han ätrådde, Daphne, förvandlade sig till ett lagerträd hellre än att bli hans. Både Apollon och Orestes använde lager för att rena sig efter att ha utfört mord.

Lagern antogs besitta medicinska läkekrafter och ha en förmåga att rena även själsliga befläckelser. Hos oss är den ett uttryck för svensk akademisk särart. Att välja mellan myrten eller lagern var något som de kvinnliga akademikerna fick göra runt förra sekelskiftet. Myrten användes i brudkronor, och den fick kvinnor avstå från om de valde en akademisk karriär.

– Det är pilligt, säger Viveka Danielsson som gjort årets lagerkransar till promotionen. Jag gör en stomme av papper efter de mått jag fått på huvudena och sedan gäller det att häfta fast lagern i den.

Viveka Danielsson har också gjort kransflickornas blomsterkransar och blomsterarrangemanget på scenen.

Varför talas egentligen latin?

De lärde talar kanske inte så mycket latin längre – men under doktorspromotionen gör de faktiskt det.

Det ger en internationell prägel åt promotionen och är dessutom en tradition som går tillbaka ända till universitetet i Bologna på 1000-talet.

CIRKA EN MÅNAD före promotionen möts de professorer som ska agera promotorer för en första repetition. Promotorernas uppgift är att dela ut insignier till de nya doktorerna och sedan föra dem över den symboliska parnass som är tecknet på att de nu har rätt att undervisa som doktorer.

Ceremoniansvarige Roger Palmqvist och övermarskalkarna Jörgen Kyle och Linus Callheim förklarar ceremonin.

Sedan är det Magnus Wistrands tur. Han är professor i latin och har skrivit de texter promotorerna ska kunna.

– Det har nog ingen större betydelse om promotorerna kan latin eller ej, menar Magnus Wistrand. Promotionen är en sorts show där man uppträder med

vissa ord och gester och det gäller att leva sig in i det man gör. Har man bara den inställningen kanske latinet till och med kan innebära en fördel. Kan man texten ordentligt brukar det flöda på. Skulle man tala svenska kanske man försöker improvisera och då kan man börja trassla till det.

Först läser Magnus Wistand upp texterna så att promotorerna får höra hur det ska låta. Sedan berättar han vad orden betyder och övar uttal.

– De får texterna med sig hem där det står precis hur uttalet ska vara, var betoningen ligger och var det kan vara lämpligt att lägga in en paus. Sedan är det bara att gå hem och öva.

EN SOM FÅTT ägna mycket tid åt övning är Gösta Roupe. Han var promotor för hela Sahlgrenska akademien vilket innebar att han fick tala till två jubeldoktorer, tre hedersdoktorer och hela 67 disputerade doktorer från medicin, odontologi och vårdvetenskap.

– Jag har levt med latin i en månad, berättar han. Latinet kändes så småningom som mitt modersmål. Texternas

innebörd blev självklara vilket gynnade inlevelsen och samspillet med de nya doktorerna på podiet. Vi promotorer blev ett sammansvetsat gäng. Vi diskuterade och gav varandra råd. Vårt mål var ju att promotionen skulle lyckas.

INNAN PROMOTORERNA kan promovera de nya doktorerna måste de först promovera sig själva. De gör de bland annat genom att ange vilket ämne de är professor i.

– Många discipliner är ju redan på latin så dem är det ju inget problem att översätta, förklarar Magnus Wistrand. Men ibland är det svårare. Erland Hjelmquist är professor i handikappforskning med beteendevetenskaplig inriktning. Det går ju inte att säga på latin. Så han fick bli handikapologie professor.

I Uppsala och Lund talas latin under hela promotionen. Vid övriga universitet och högskolor i Sverige används i huvudsak svenska.

Men Göteborgs universitet har valt en medelväg. Talen till hedersdoktorerna sker på svenska eller annat lämpligt

språk. Själva promotionen ska vara på svenska eller latin. Men ingress och slutkläm är alltid på latin.

– Jag tycker att det är trevligt om en del av ceremonin är på latin, säger Gun Selldén, som var promotor för Naturvetenskapliga fakulteten. Men jag valde att blanda med svenska, då förstår åhörarna mer och får ut mer av ceremonin.

– Jag tycker inte att det är självklart med latin, förklarar Magnus Wistrand. Men det är viktigt att promotionen blir en glansfull slutpunkt för de unga doktorerna – man får inte slarva bort ceremonin. Och även för hedersdoktorerna, som ju kan komma från andra sidan jordklotet, är det betydelsefullt att det blir en värdig ceremoni med en internationell prägel. Och där spelar kanske latinet trots allt en roll.

Eva Lundgren

De tre prisade pedagogerna Torbjörn Stjernberg, Lars-Erik Norbäck och Axel Targama sätter studenternas erfarenheter i centrum.

De slopar traditionella föreläsningar och litteraturlistor

Vad händer om man slopar litteraturlistorna och i stället sätter studenternas egna erfarenheter i fokus?

Programmet Master of Science in International Management fungerar just så.

De som utvecklat programmet – Lars-Erik Norbäck, Torbjörn Stjernberg och Axel Targama – får nu årets pedagogiska lagpris.

MASTER OF SCIENCE in International Management, MIM, är en utbildning i internationell ledarskap som sedan 1997 ges vid företagsekonomiska institutionen, Handelshögskolan. Undervisningsmetoden kallas PBL – Problem Based Learning – och det som är speciellt med just det här programmet är att metoden används under två av den tre terminer långa utbildningen. Den tredje terminen ägnar studenterna åt en 20-poängs magisteruppsats. Varje hösttermin antas cirka 25 studenter och utbildningen är mycket internationell – ungefär hälften av studenterna kommer från andra länder än Sverige.

– Det var när vi arbetade med chefsutbildningar som vi blev tvungna att utveckla nya pedagogiska arbetsformer, berättar professor Lars-Erik Norbäck. Vi började känna alltmer frustration över den traditionella undervisningen med aulaföreläsningar och långa litteraturlistor. Här hade vi vuxna yrkesverksamma människor med behov av rent praktiska kunskaper. Hur lär man ut sådant vid ett universitet?

Inom läkar- eller psykologutbildningen är det självklart att bokstudierna behöver kompletteras med praktik. Men trots att utbildningar i ledarskap också handlar om arbete med människor är det sällsynt med annat än teoretiska kurser.

– Studenterna har fostrats i tron att kunskap är sådant man hittar i kursböcker, menar professor Torbjörn Stjernberg. Att man kan nå en djupare förståelse genom att sätta egna erfarenheter i relation till den akademiska kunskap som finns på biblioteken, innebär ofta en väldigt utmaning för dem.

DET ÄR JUST EGNA erfarenheter MIM-programmet vill ge perspektiv på. Studenterna får uppgifter som måste lösas i grupp och det är de själva som får organisera och ta ansvar för att arbetet utförs på ett bra sätt. Den egna utvecklingen och reflektionen över det man gjort är central. Mycket av studenternas tid ägnas åt att skriva rapporter – och mycket av lärarnas arbete går ut på att ge feedback på det studenterna rapporterat om.

– När vi ska tala om kulturskillnader och kulturers inverkan på management föreslår studenterna ofta att vi ska engagera någon utifrån som har erfarenhet av just dessa frågor, berättar docent Axel Targama. Samtidigt är ju detta problem som de själva brottas med under hela utbildningen och som de alltså har en daglig upplevelse av! Det är detta vi vill att studenterna ska inse – att deras egna erfarenheter kan användas för att komplettera och fördjupa den kunskap de får från biblioteken.

För den student som är van vid traditionell undervisning med föreläsningar och tentor kan en ny undervisningsmetod där det är mer oklart vad som egentligen förväntas av en kännas ganska obehaglig.

Men även för lärarna kan den annorlunda undervisningsmetoden verka otrygg – hur vet man att studenterna verkligen lär sig vad de ska?

– Traditionell undervisning ger en falsk känsla av kontroll, menar Lars-Erik Norbäck. Ofta lär sig studen-

terna bara att memorera en massa fakta som de hjälpligt lyckas återge på en tenta men som de aldrig kommer att få nytta av i sitt yrkesliv. Den typen av undervisning MIM-programmet ger sätter djupare spår eftersom det handlar om kunskap genom personliga erfarenheter.

LAURA LINDSTRÖM, student från Finland, håller som bäst på med sista terminens uppsats. Även om hon var lite undrande i början är hon nu, när hon kan se tillbaka på ett års studier, mycket entusiastisk.

– Jag hade aldrig studerat på ett här sättet tidigare så först förstod jag nog inte riktigt vad det hela gick ut på, berättar hon. Bara att kunna hantera alla kulturella olikheter innebar en utmaning. Men nu tycker jag att utbildningen varit väldigt bra och jag känner inte någon på kursen som är missnöjd. Framför allt har jag lärt mig att ta ansvar och att fundera över mig själv och hur jag handlar i olika situationer.

Att programmet kunnat utvecklas beror på extra resurser från Malmstensstiftelsen.

– Tyvärr ges inte så många möjligheter till förnyelse av undervisningen, påpekar Axel Targama. Den kärva ekonomin driver fram stordriftslösningar och de yngre forskarnas otrygga förhållanden gör förstås inte saken bättre.

– Ändå är det viktigt att skapa förutsättningar för att inte bara studenterna utan också lärarna ska kunna utvecklas, menar Torbjörn Stjernberg. Vi måste utnyttja studenternas egenarbete mycket mer, våga gå emot traditioner och få mer tid att reflektera över vårt arbete.

Eva Lundgren

Han använder enkla bilder istället för matematiska formler

Vad handlar termodynamik egentligen om? Det grubblade Roland Kjellander över redan som student på 60-talet. Funderingarna ledde till forskning inom området statistisk termodynamik – men också till ett helt nytt sätt att undervisa.

NU HAR HAN UTSETTS till pedagogisk pristagare för år 2004 vid Göteborgs universitet.

Vad är drivkraften i mikrokosmos? Vad är det som gör att två gaser spontant blandas med varandra om de förs samman i en behållare, men att de sedan inte spontant separerar igen?

Vad är det som driver processen framåt då vi bränner ett stearinljus och då magnesium brinner i fyrverkeripjäsen? För att förstå sådana frågor använder man sig traditionellt av matematiska formler och abstrakta resonemang.

Men så gör inte Roland Kjellander, professor vid institutionen för kemi vid Göteborgs universitet.

– Jag försöker i stället få studenterna att leva sig in i molekylernas annorlunda värld. Och jag använder bilder och enkla resonemang som utgår från studenternas egna erfarenheter.

Entropi är ett centralt begrepp inom termodynamiken, som har med spontana processer att göra. Det brukar vara svårt att förstå – inte bara för nya studenter. Men Roland Kjellander gör begreppet enkelt genom att vända upp och ner på hela sättet att tänka.

– Jag började med att fundera över vad temperatur egentligen är – och kom fram till att entropibegreppet faktiskt är lättare att förstå. Alltså inleder jag med att förklara entropi och går först därefter in på temperatur.

Priset delades ut vid doktorspromotionen den 23 oktober.

År 2002 gav Roland Kjellander ut boken: *Vad är drivkraften i molekylernas värld? En molekylär introduktion till termodynamik*. Boken bygger på ett kompendium han skrev 1996 som var ett mycket efterfrågat komplement till en lärobok i allmän kemi. Det är hans erfarenhet som forskare som ligger bakom tankarna i läroboken.

– Egen forskningsverksamhet är oerhört viktig för akademiska lärare, menar Roland Kjellander. Man måste fritt kunna vrida och vända på det stoff man undervisar om så att man hittar det sätt och det perspektiv som ligger på rätt nivå för studenterna. Men för att kunna göra det måste man ha en tillräckligt stor

volym på sina egna kunskaper så att det finns plats att vrida och vända. Men utvecklingen av undervisningen ger också nya idéer och perspektiv på forskningen. Så undervisning och forskning är en ömsesidigt befruktande verksamhet.

Nu får Roland Kjellander årets pedagogiska pris vid Göteborgs universitet.

– Det var en total överraskning och det känns självklart mycket uppmuntrande att universitetet uppskattar det man gör. Men den viktigaste uppmuntran är trots allt den respons jag får från mina studenter.

Motiveringen lyder: Göteborgs universitets pedagogiska pris 2004 tilldelas Roland Kjellander för att han visat ett helt nytt tankesätt i undervisningen om grundläggande termodynamik för studenter på det marina programmet. "Kjellander inför entropibegreppet tidigt i undervisningen och utifrån ett molekylärt betraktelsesättupplevs termodynamiken som enkel och lättillgänglig i stället för abstrakt och svårfångad, vilket den gör i traditionell undervisning. Kjellander verkar som en ämnesdidaktisk banbrytare på detta område. Han tar ett ämnesinnehåll, utgår ifrån studenternas tänkande och får genom sin undervisning till stånd ett möte mellan studenter och innehåll. Kjellander betonar studenternas förståelse i stället för enbart korrekta svar på de matematiska modellerna."

Eva Lundgren

Blodigt brev i UB:s gömmor

"Det är med mitt eget blod som jag skrifer dessa rader. Det är emellertid ett dåligt bläck. Men det borde ge inspirationer, ur hjertats djup, som är dess källa."

Så inleder Herman Bjursten ett brev till Viktor Rydberg, skickat från Stockholm den 29 augusti 1860.

Det hör till de mer makabra inslagen i UB:s samlingar.

Herman Bjursten, 1825–1866, var författare och läroverkslärare. Till hans verk hör bland annat antologin *Översigt af svenska språkets och litteraturens historia* (1859–61), samt romaner och dikter. Att han som lärare i Klara skola bland andra hade August Strindberg som elev har Strindberg berättat om i *Tjänstekvinnans son*.

– Herman Bjursten förklarar

att det brev han skickar till sin "Älskade Broder" är skrivet i sim-pelt näsblod, berättar bibliotekarie Anders Larsson. Att han skriver beror på att han vill ha avskrifter av några av sina noveller som varit publicerade i GHT. Han ber nu Viktor Rydberg påminna en viss herr Solman om detta. Brevet ingår i den samling SA Hedlund skänkte till dåvarande Stadsbiblioteket. Där finns bland annat en hel del material från Viktor Rydbergs tid i Göteborg.

Hur svarar då Viktor Rydberg? Jo, det finns också bevarat, men i en samling på Kungliga biblioteket.

– I sitt svar skriver Viktor Rydberg att han låtit klippa ut ett stycke av brevet för att be Axel Ewert, Chalmerska slöjskolans erfarne kemist, undersöka bläcket. Det befanns till 68 procent innehålla konjak.

Viktor Rydberg fortsätter sitt svarsbrev i en ganska raljerande ton. Hör bara här:

"Ewert, som är en grof materialist och reducerar alla andliga företeelser till fysiologiska processer, inbillar sig att din säng beror af vattenprocentens låga förhållande till cognacsprocenten. För öfrigt hava alla, med undantag af Wieselgren, cognac i blodet, säger den store naturforskaren." Med Wieselgren åsyftas domprosten och nykterhetsmannen Peter Wieselgren.

Herman Bjurstens öde blev tragiskt. År 1866 begick han självmord under ett besök i Uppsala.

– Märkligt nog finns Strindberg med i bilden ännu en gång, berättar Anders Larsson. I just det huset kom nämligen den stora författaren att bo under en del av sin studietid i Uppsala.

Eva Lundgren

Internationell ranking gynnar engelsktalande länder

I EN HSFVR-UTVÄRDERING av ämnet nationalekonomi i Sverige i början av 1990-talet fastslogs det att "om vi relaterar antalet artiklar [i vetenskapliga tidskrifter] till befolkningen, så är Sverige betydligt mer produktivt än Frankrike eller Västtyskland. Under perioden 1973-89 producerade Sverige omkring 150 artiklar per miljon invånare i åldern 25-65 år, medan motsvarande tal för Västtyskland var omkring 40 och för Frankrike omkring 30".

Internationella rangordningar av akademisk framgång florerar, och nyligen kunde vi i bland annat GU Journalen läsa om en rapport som placerar 8 amerikanska universitet bland världens tio främsta. Jag vill peka på ett problem som mer eller mindre påverkat de flesta sådana rangordningar, och som nog var den viktigaste förklaringen till den märkliga upphöjelsen av den svenska nationalekonomiska forskningen.

Många rangordningar bygger helt eller delvis på databaser som upprättats av det 1961 grundade amerikanska Institute for Scientific Information, nu

ett Thomson-företag med bland annat databaserna Social Sciences Citation Index, Arts and Humanities Citation Index och Science Citation Index Expanded. Här finns bland annat uppgifter om artiklar publicerade i omkring 8700 vetenskapliga tidskrifter, och om hänvisningar från dessa artiklar.

LÅNGT IFRÅN ALLA tidskrifter med vetenskaplig status är inkluderade. Omkring 2000 nya tidskrifter granskas varje år, och av dessa accepteras omkring tio procent. Ett av kraven är att åtminstone vissa delar av informationen ges på engelska. Detta leder direkt till hypotesen att det finns en bias i urvalet sådan att engelskspråkiga tidskrifter har lättare att bli inkluderade än tidskrifter på annat språk men av likvärdig kvalitet.

Tillsammans med Nikias Sarafoglou har jag utifrån ISIs register tittat på hur antalet publicerade artiklar 1998-2000 per miljon invånare av författare från olika OECD-länder samvarierar med landets största språk och några andra variabler. (Se [http://swopec.hhs.se/gun-](http://swopec.hhs.se/gunwpe/abs/gunwpe0109.htm)

wpe/abs/gunwpe0109.htm). Det visar sig då att engelskspråkiga länder hopas i tätgruppen. Tendensen är klarast inom humaniora, där de sex engelskspråkiga länderna belägger de sex första platserna i följande ordning: Storbritannien, Irland, Canada, USA, Nya Zeeland, Australien. Tendensen är stark också i samhällsvetenskaperna, men svagare i naturvetenskaperna.

I en mellangrupp tenderar länder med små inhemska språk att hamna, medan länder med stora icke-engelska språk tenderar att hamna längre ner.

DETTA ÄR FÖRENLIGT med följande hypoteser. Registren är inte språkligt neutrala; engelskspråkiga tidskrifter gynnas av bland annat det skäl som nämnts ovan. Forskare från engelskspråkiga länder skriver bara på engelska, och därför noteras en jämförelsevis stor del av deras produktion i registren. Forskare från länder med små språk skriver också mycket på engelska, för på det egna språket när de inte många läsare, om det ens finns någon relevant tidskrift på språket.

Men ju större det egna icke-engelska språket är, desto mer benägna blir forskarna att skriva på detta språk och desto mindre andel av deras produktion hamnar i registren. Vi kan få detta belyst genom att bara gå in på spanska, franska, tyska eller ryska kollegers hemsidor och se på deras publikationslistor. De har oftast en större andel publicerat på modersmålet, kanske även i bokform, än vad skandinaviska forskare har.

DET KAN DÄRFÖR vara riskabelt att dra slutsatser om skillnaderna mellan länder i akademisk duktighet, om beräkningarna helt eller delvis baseras på de vanliga ISI-registren. Skillnaderna kan mer eller mindre vara en återspeglning av språkliga faktorer. Kanske var i själva verket svenska nationalekonomer inte så oerhört mycket duktigare än sina franska och tyska kolleger? Kanske bara fyra eller sex i stället för åtta amerikanska universitet bör räknas in bland världens tio främsta?

Bo Sandelin

PROFESSOR I NATIONALEKONOMI

Bredare perspektiv på etnicitet nödvändigt

JOURNALISTPROGRAMMET vid Göteborgs universitet måste bättre spegla den kulturella mångfald som präglar dagens Sverige, skriver Marina Gheretti (JMG-GU) i sin debattartikel (GP, 2/10). Hon menar vidare att det krävs kraftiga åtgärder för att bredda rekryteringen av nya grupper och föreslår etnisk kvotering som möjlig lösning. Att det råder snedrekrytering till de flesta högskolor och universitet i Sverige (och i världen) är ett faktum och de flesta håller med om att mångfalden i samhället måste återspeglas på utbildningarna. Vi menar att etnisk kvotering som lösning på mångfaldsproblemet inom högskolan inte är ett bra alternativ. Vad som krävs är istället ett bredare perspektiv på etnicitet och metoder för att få bukt med de socioekonomiska omständigheter som idag är ett hinder för just de grupper som högskolan vill nå.

Iberoamerikanska institutet vid Göteborgs universitet fick medel från Rekryteringsdelegationen till ett projekt för breddad rekrytering till högskolan. Under 2,5 år har vi arbetat med att nå ut till grupper som har latinamerikanskt ursprung och spanska som modersmål. Målet var att informera och visa på att högskolestudier kan vara ett möjligt framstidsalternativ. Vi insåg snabbt att vi var tvungna att arbeta på olika nivåer: tillsammans med hemspråklärare och spanskspråkiga studentambassadörer för att nå eleverna, samt att ha kontakt med

kulturföreningar och anordna öppna föreläsningar för att nå dessa elevers föräldrar. Projektet har lärt oss en hel del om de hinder som dessa grupper möts av på vägen mot högskolestudier. En av de viktigaste lärdomarna är att man inte kan prata om etnicitet utan att se begreppet i ett bredare socioekonomiskt sammanhang. Det finns många exempel på studenter med annan etnisk bakgrund som har lyckats utomordentligt bra (t o m bättre än det svenska genomsnittet) i både skolgång och högskolestudier utan att behöva särskilt stöd. Majoriteten av dessa elever kommer från medelklassfamiljer där minst en av föräldrarna har högskolestudier bakom sig. Problemet uppstår när etnicitet återfinns i kombination med en arbetarklassbakgrund och ett boende i segregerat område, något som även uppmärksammas i Skolverkets senaste rapport *Elever med utländsk bakgrund*, Dnr 75-2004:545.

MARINA GHERETTI beskriver hur JMG har satsat på uppsökande verksamhet genom att besöka gymnasieskolor och gymnasieämnessor samt producerat material, men att detta inte räcker för att komma åt den etniska snedrekryteringen. Erfarenheter från vårt eget arbete har visat att det i många fall är i senaste laget att fokusera insatserna i slutet av gymnasiet: just den målgrupp av elever som högskolan vill nå har vid denna tidpunkt i många fall redan missat chansen genom

att t ex ha ofullständiga betyg. Den slutsats vi kom fram till inom projektet var att insatserna måste sättas in mycket tidigare – helst redan i slutet av högstadiet. Det är frågan om ett långsiktigt, ihärdigt och kontinuerligt arbete för att få till dessa grupper att se högskolestudier som en möjlig framtidsväg.

LÅT OSS KNYTA samman detta resonemang med förslaget om etnisk kvotering och förändring av antagningsprovet på JMG. Marina Gheretti skriver att JMG bedömer det språktest som finns i antagningsprovet som diskriminerande och att det lämpligaste vore att ta bort det för dem som söker på särskild etnisk kvot. Språktestet är diskriminerande, säger de, eftersom det kräver en djup förståelse av den svenska kultursfären vilket stänger ute grupper som saknar denna förståelse. Som alternativ är tanken att ersätta testet med "en längre personlig intervju". En bättre lösning enligt oss vore snarare att revidera testet, speciellt med tanke på att journalistik är ett område där språket och förmåga att kommunicera utgör de viktigaste arbetsverktögen. Våra erfarenheter visar att det finns ett påtagligt problem för studenter som kommer från en sk "otraditionell studiebakgrund": de behärskar inte den skrivna svenskan och engelskan som krävs för att studera på universitetet. Genom projektet har vi även sett att många ungdomar hamnat i en grä-

zon och varken behärskar svenskan eller sina föräldrars språk på ett tillfredsställande sätt (vilket säger mycket om den rent katastrofala situationen som dagens hemspråkundervisning befinner sig i). Dessa grupper behöver stöd INNAN antagningen för att sedan följas upp med t ex språkverkstäder under själva utbildningen. Kanske skulle även en förberedande termin där blivande studenter kunde få stöd rörande språket, studie-metoder, bibliotekshandling etc vara av intresse. Etnisk kvotering skulle snarare än att hjälpa istället skapa ännu mer frustration. De studenter som blivit antagna genom kvotering men inte klarar av att få bukt med de språkliga bristerna under sin utbildning, misslyckas med att leva upp till de egna och omgivningens förväntningar. De studenter som går miste om plats på utbildningen, trots att de har de nödvändiga kunskaperna (och kanske t o m bättre resultat), känner sig orättvist behandlade.

Edmé Dominguez

PROJEKTLEDARE & FÖRSKARE

Viveka Gren

PROJEKTSAMORDNARE

Rekryteringsprojektet *Mångfalden vid Göteborgs universitet* kan ökas om man ser *människor med svenska som andra språk som resurs*, Iberoamerikanska institutet, Göteborgs universitet

Tacka Arvid Carlsson för en hedersam placering!

GU JOURNALEN 4/04 publicerar en notis (sid. 5) om att Göteborgs universitet 'märkligt nog bara hamnar på 152:a plats i världen'. Kommentaren avslöjar en vanlig och tyvärr utbredd uppfattning att Göteborgs universitet skulle vara framstående. Att vi ändå kom så relativt bra till skall vi tacka vår nobelpristagare Arvid Carlsson för. Till saken hör dock att han fick priset för upptäckter som gjordes för nästan 50 år sedan, en tid då universitetet var helt olik dagens. Tyvärr är väl inte heller hoppet stort att vi skall röra oss uppåt, för som Bo Rothstein (sid. 10, samma nummer) på hans vanliga kloka sätt påpekar, så finns det inga plan- eller mäldokument som handlar om hur vi skall bli ett internationellt ledande universitet.

Gunnar C. Hansson

PROFESSOR VID INSTITUTIONEN FÖR MEDICINSK OCH FYSIOLOGISK KEMI

Skriv till GU Journalen

Häftiga diskussioner vid kaffebordet? Protester, debatt, kritik eller beröm. Dela med dig av dina åsikter.

Skriv till GU Journalens insändarsida, e-post: gu-journalen@gu.se

Skriv kort och kärnfullt, cirka 350-400 ord, absolut inte mer än 700 ord.

Uppge alltid namn och adress till redaktionen, men i tidningen får du vara anonym eller skriva under pseudonym. GU Journalen som omfattas av de pressetiketsreglerna får inte lämna ut ditt namn.

Redaktionen förbehåller sig rätten att korta insända manus. Manusstopp för nästa nummer är den 8 december. Du kan även kommentera artiklar i GU Journalens webbversion. Adressen är: <http://www.gu.se/aktuellt/GU-journalen/>

Tyck till om GU Journalen

Nu genomför vi ytterligare en läsvärdesundersökning för att ta reda på vad ni läsare tycker om innehållet i GU Journalen. Den här gången blir det en webbundersökning som skickas ut till cirka 800 av samtliga anställda. Vi sätter stort värde på att ni ägnar en liten stund åt att svara på frågorna. Vi lottar ut tio trisslotter bland dem som svarar.

Vi kommer också att göra en kortversion av enkäten som alla kan svara på. Den hittar du på vår hemsida:

www.gu.se/Aktuellt/gu-journalen

Intet nytt på fronten

Om vetenskapens gränser av Sten Andersson.

NÄR JAG VAR LITEN och tittade på SVT:s eftermiddagsändningar av gamla pilsnerfilmer så var jag helt övertygad om att de enda färgerna som fanns på den tiden var svart och vitt. Och jag såg inget ont i det, för svart är ju en riktigt trevlig färg och den går oerhört bra mot vitt. Bara svarta och vita kläder, ja, visst kan barn vara härligt naiva ibland. Men det kan även vetenskapsfolket vara.

Fast där blir den svartvita retorikens naivitet snabbt mer tröttsam än charmigt härlig. Den sortens svartvita retorik återfinns i det så kallade vetenskapskriget mellan vissa naturvetare och en del humanvetare. Den naturvetenskaplige deltagaren utstöter ofta fnysningar om flummerier, medan den humanvetenskaplige deltagaren inte helt sällan mellan sina läppar pressar fram något om sanningens humbugeri.

Sten Anderssons undersökning av vetenskapen, *Om vetenskapens gränser*, stannar tyvärr vid att bli ett inlägg i denna svartvita debatt, istället för att ge en förståelse för och en förklaring av produktionen av den vetenskapliga kunskapen och dess villkor. För att nå en förståelse och kunna förklara den vetenskapliga kunskapsproduktionen så tror jag att Sten Anderssons konstruktivistiska utgångspunkt är ett måste. Det vill säga att vetenskap är ett skapat vetande och därigenom samlar vetenskapen inte in fakta, utan tillverkar den. Men det blir då svårt att, som Sten Andersson, hävda att alla kunskapsformer är lika tillförlitliga i alla sammanhang förutom naturvetenskap och humanvetenskap. Naturvetenskapen avviker då den saknar all täckning för något legitimt anspråk på att kunna säga något tillförlitligt om naturen. Samtidigt som humanvetenskapen levererar sanning på sanning, till exempel att vi verkligen lever i ett postmodernt samhälle. Fast det sista om humanvetenskap gäller endast, enligt Sten Andersson, om vi uteslutande använder oss av tolkande, hermeneutisk, metod och förkastar statistik och andra naturvetenskapliga tillvägagångssätt. Banne mig, rör det sig inte om en essentialism i konstruktivistkläder här?

Jag tror att nyckelorden här är en annan kunskap. Olika vetenskapliga och ickevetenskapliga "kunskapsgener" ger olika kunskaper och en utsagor tillförlitlighet är kopplad till sitt sammanhang. Ett sätt att tänka om detta kan vara i Foucaultianska diskurstermer, som ett system vilket strukturerar kunskapsområden och sociala praktiker. Ett annat sätt är att se fakta som resultatet av en stabilisering av ett nätverk genom att en Machiavellisk forskare enrollerar mänskliga och icke-mänskliga aktörer via en översättning av deras intressen, så kallad aktör-nätverksteori. Men det finns fler sätt. Liksom Ian Hacking tror jag att det i en konstruktivistisk studie är viktigt att skilja på objekt, icke konstruerad materialitet och idé, den konstruerade kunskapen om objektet.

Vill vi slippa vetenskapens motsvarighet till en sämre sorts slapstick med pajer flygande både högt och lågt, den svartvita formen av vetenskapsdebatt och studier, så kan ett riktmarke vara att föra en vetenskapskritik genom förståelser och förklaringar av forskningens praktik, istället för en kritik grundad i moralisk panik.

Johan Lund

DOKTORAND I VETENSKAPSTEORI / FM SAMHÄLLS- OCH KULTURANALYS, INST. FÖR IDÉHISTORIA OCH VETENSKAPSTEORI

Etnisk kvotering

JMG vill kvotera in invandrare efter kriteriet "studentens båda föräldrar måste vara födda utanför Norden". Så vem är mest har bäst chans att komma in? En hungrig etiopier eller en välgödd tysk? Vi bara undrar.

Tobakssponsring

Drevet gick och Ragnar blev rökt. Det innebär säkerligen att en del rökridåer nu måste läggas ut inom en viss fakultet med tvivelaktiga sponsorer.

Den fria forskningens ragnarröck?

Slimma organisationen

Genom lokalförtätningar, vardagsrationaliseringar och förenkling av administrativa rutiner, ska Gemensamma förvaltningen slimmas. Någon personal ska inte behöva sägas upp. Att en och annan som varit "projektanställd" i 3-4 år får sluta vid årsskiftet räknas förstås inte. Fiffigt.

Gillbergaffären

"Det var inte jag som strimlade forskningsmaterialet, det var min fru!" Misstänkt materialutlämningsstoppare är förbanad på Socialstyrelsens boss för att han angav fel förundersökning när han inte längre ville anlita den misstänkte som experthjälp. "Årekränkning!" ryter den misstänkte. Vad säger den misstänktes misstänkta fru till den misstänkta?

Fortsatt förtroende för materialförstörare

Den controller som var med och förstörde Christopher Gillbergs forskningsmaterial har fått fortsatt förtroende av honom. I British Medical Journal beskriver Gillberg förstörelsen på följande sätt: "I was completely unaware of the process ... I am, of course, devastated by the fact that the data had to be destroyed." Men ändå var det nog en merit för kontrollern som får fortsätta (om än tidsbegränsat) att arbeta på avdelningen för barn- och ungdomspsykiatri. Det nya förordnandet skrevs under den 11 oktober 2004. Lön: 35.500 kronor/månaden.

**Lars Nicklason
Allan Eriksson**

Tipsa gärna

gu-journalen@gu.se

Nobelpoeter i ord och ton

Litterär och musikalisk salong med Sture Allén och Irène Lindh under medverkan av Vendela Ducos, sång, och Carita Holmström, piano. Göteborgs universitets aula, Vasaparken. Söndag 28 november 2004 klöckan 18.00.

PROGRAM

Nobel oblige

Dikter av Wisława Szymborska, "Det slutande seklet" tonsatt av Curt Wrangö

Förhör

Dikter av Joseph Brodsky, "Svensk musik" tonsatt av Anders Flodin

Priser och priser

Dikter av Derek Walcott, "In my youth" tonsatt av Galt MacDermot

PAUS

Runda tal

Dikter av Seamus Heaney, "St Kevin och koltrasten" tonsatt av Carita Holmström

Idealisk och moralisk

Dikter av Wole Soyinka, "Bringer of peace" tonsatt av Carita Holmström

Två plus två är fem

Dikter av Octavio Paz, "Brotherhood" tonsatt av Jon Balke

Tystnad

Medverkande

Sture Allén, *en av De Aderton*, presentation, uppläsning
Irène Lindh, *skildrelare*, uppläsning
Vendela Ducos, *operasångerska*, sång
Carita Holmström, *konversationspianist*, pianoackompanjering, sång

Biljetter à 100 kr säljs i receptionen, Vasaparken.

Hållbar utveckling – oklart begrepp

I MAJ, I ÅR, hölls en konferens i Göteborg med den underfundiga titeln *Learning to Change our World, the Göteborg Consultation on Education for Sustainable Development*. Statsminister Göran Persson tog initiativet och Göteborgs universitet och Chalmers med sitt gemensamma miljövetenskapliga centrum, GMV, fanns bland arrangörerna. Konsultationen samlade 350 deltagare från mer än 70 olika länder med representanter från "policymakers", skola och universitet. Konsultationen utgjordes av ett processorienterat arrangemang där alla 350 arbetade i grupper enligt formeln "reflect, rethink, reform". Tanken var att man den sista dagen skulle komma fram till ett överskådligt antal rekommendationer. Så skedde inte. Istället kunde man ur det digra producerade materialet bland annat utläsa följande:

- det saknades en gemensam definition eller allmän förståelse för begreppet hållbar utveckling.
- man hade svårt att skilja mellan hållbar utveckling och lärande för hållbar utveckling

Stafettpinnen

VAD KAN ORSAKEN eller orsakerna vara till denna bristande förståelse eller bristande överensstämmelse i förståelsen för hållbar utveckling? Jag tror att det åtminstone delvis handlar om vårt sätt att organisera kunskap. Det är svårt att hitta något annat begrepp som är mer tvärvetenskapligt än hållbar utveckling. EU:s definition handlar om tre pelare: den ekonomiska, sociala och ekologiska. Samtliga (och kanske fler) ingår i integrerad form. Människors kunskap formas och påverkas däremot initialt av skolan och sedan av universitet. Dessa är i stor utsträckning indelade i ämnen, institutioner, fakulteter. Många programutbildningar håller sig huvudsakligen inom ett vetenskapsområde. Hur ska människor, ofta i beslutsfattande och policyskapande funktioner, kunna ha en uppfattning om hållbar utveckling som spänner kring fler kunskapsområden än det man lärt sig eller har erfarenhet av?

En ny lärarutbildning har skapats som sagts vara en hela universitetets angelägenhet. Detta är bra och ska förstås på så sätt att såväl lärandets "hur" institutioner till exempel pedagogik, didaktik, som "vad" institutioner till exempel matematik, engelska, kemi har ett

gemensamt ansvar för lärarutbildningarna. I enlighet med propositionen skapades också en gemensam "tvärkurs" för att initialt ge de studerande en överblick över vår samlade kunskap. Det är väl ingen hemlighet att fokus avseende det gemensamma ansvaret snarast legat på resursfördelningen än på att generöst och gemensamt försöka skapa innehåll, sammanhang och mening. Tvärkursen blev åtminstone i dess första upplaga ett misslyckat pusselbygge. Den disciplinära strukturen blev för överväldigande.

VARFÖR SKA JUST vi bekymra oss? Med mycket stor sannolikhet har vi människor startat förändringar av livsvillkoren på jorden som i förlängningen kan få katastrofala följder om de inte hejdas. Jag tänker på klimatförändringar, men även på missushållning med naturresurser i allmänhet, ohållbara konsumtionsmönster, fattigdom och ohälsa, demokratifrågor, jämställdhet och jämlikhet ned mera. Flertalet experter och forskare anser att tiden är knapp för att hejda eller rätta till. Grundtanken är att en välutbildad befolkning ställer krav på beslutsfattare och näringsliv att leverera och välutbildade politiker och näringslivsföreträdare har

möjligheter att styra utvecklingen rätt. Universiteten i allmänhet och lärarutbildningen i synnerhet är instrumentella i en förändring. Hos oss utbildas lärare i skolan som kommunicerar kunskapen till nya generationer. Hos oss utbildas också många andra kategorier av yrkesverksamma som i sin dagliga verksamhet fattar betydelsefulla beslut eller påverkar opinioner. Hur ska vi klara detta i en universitetsstruktur som domineras av en disciplinär organisation?

MIN UPPFATTNING är att ett ökat fokus på tvärvetenskapliga problem med anknytning till hållbar utveckling inom såväl utbildning som forskning utgör en nyckel. Min uppfattning är vidare att Göteborgs universitet har en historisk chans att spela en roll vad avser lärande för hållbar utveckling om man följer lärarutbildningens devis: en hela universitetets angelägenhet.

Frågan går vidare till: Helene Bergsten, chef på Göteborgs miljövetenskapliga centrum (GMV).

Bo Samuelsson

PROFESSOR I TRANSFUSIONSMEICIN, F D REKTOR

Jonsered invigt

DEN 28 SEPTEMBER invigdes Jonsered's herrgård av Bengt Westerberg, ordförande i Vetenskapsrådets styrelse. Invigningen utformades i stor utsträckning till en hyllning av författaren Harry Martinson, som i sin ungdom bodde kort period i Jonsered. Martinson är också aktuell eftersom det är hundra år sedan han föddes och femtio sedan han promoverades till hedersdoktor vid Göteborgs universitet.

Till hans ära framförde Erika Alexandersson, student vid Musikhögskolan, två av hans dikter som hon tonsatt.

Pjäsen *Damen i väntsalen*, om Harry Martinsons vänskap med Margareta Kjellberg, fick sitt uruppförande. Författaren heter Pamela Jaskoviak och skådespelare var Guje Palm och Victoria Brattström.

Under invigningsdagen hölls också seminariet *Den akademiska ofriheten* med Susanna Popova, Bengt Göransson, Bengt Hansson och Bo Rothstein.

I ljudarkivet finns 25 000 skivor. Här visar Stefan Sjöblom upp en CD-box med den österrikiska musikalartisten Lotte Lenya – mest känd för att popularisera Kurt Weills musik till Berthold Brecht.

Ljudskatt i UB:s arkiv

Letar du efter den mest knastriga inspelningen med Evert Taube? Den mest okända kantaten av Bach? Eller kanske efter Afrikas mörkaste musikaliska rötter?

Då är UB:s ljud- och videoarkiv något för dig. Bland arkivets 25 000 skivor hittar du allt av Taube och Bach. Och så *The Sound of Africa* – en samling unika gamla fältinspelningar från Afrika.

STEFAN SJÖBLOM väntar fortfarande på att någon ska fråga efter den. Under hans sex år som ansvarig för ljud- och bildarkivet har ingen gjort det. Kanske för att nästan ingen känner till *The Sound of Africa*.

– Jag tror det är det mest ovanliga vi har här och förmodligen är vi de enda i Norden som har den.

Inspe­lingarna har gjorts av sydafrikanen Hugh Tracey. Lik­ten världsbekände Alan Lomax åkte han på 30-, 40- och 50-talen runt och dokumenterade folk­musik – medan Lomax spelade in blues och country i amerikanska södern spelade Tracey in mbira-musik och annat i den afrikanska södern. Idag är Lomax hetare än någonsin – det finns en Lomax site på webben och unga musiker som Moby samplar hans inspelningar. Tracey's inspelningar, vars original finns på International Library on African Music vid Rhodes University i Sydafrika, är inte lika lätta att hitta.

OM NU NÅGON skulle få för sig att låna *The Sound of Africa* så får man, för Stefan Sjöbloms skull, hoppas att inte hela samlingen beställs. Den består av 213 lp-skivor! Eftersom vinyler inte lånas ut blir det Stefans jobb att bränna över dem till cd. Och under den processen är det realtid som gäller.

Vilka är det då som kan gå till ljud och videoarkivet och låna?

– GU-anställda och studenter kan låna hem cd-skivor. Allmänheten är välkommen att lyssna i våra lyssnarrum.

Det är mest forskare och musiker som använder sig av arkivet. Det mesta som lånas är operor, konserter och kammar­musik.

Samlingen *The Sound of Africa* består av 213 lp-skivor.

– Vi har en mycket bra samling med klassisk musik. Det är vår stora grej. Ofta kommer man hit för att man vill lyssna på ett speciellt stycke i olika fram­föranden.

Som ende man på arkivet får Stefan ta hand om alla beställningar. Han tar hissen ner till samlingarna i en av UB:s undervåningar, plockar upp materialet och kopierar. I normala fall har han det klart för utlåning senast dagen efter beställning. Under uppsatsperioder är det ganska intensivt men totalt sett kan lånetrycket knappast kallas stenhårt. På sin halvtidstjänst (Stefan arbetar andra halvan som "vanlig" bibliotekarie på UB) hinner han också med statistikföring, korrespondens och att katalogisera och beställa ny musik.

– Tidigare var inköpsbudgeten 25 000 kronor om året, men i år har den sänkts till 10 000 eftersom det just nu finns för många skivor som måste katalogiseras och göras tillgängliga. Förhoppningsvis höjs den igen, säger Stefan och visar

de senaste förvärven – en samling med svenska prog­g-hits och en Kubasamling – som han råkade hitta i en reaback på stan.

Stefan läser skivrecensioner i musik­magasin som Gramophone för att hitta rätt i skivjungeln (men han köper ibland också in på begäran och alla är välkomna med förslag). Det är aldrig tråkigt – musiken är ett intresse som han odlar på jobbet.

– Jag är uppfödd med rock och lyssnar just nu mycket på tyska på Rammstein. Och de kanske rentav har inspirerats av Schubert och Mahler, som också tillhör mina favoriter.

MEN ALLT HANDLAR inte om musik. I arkivet finns bland annat också en samling med intervjuer av kända författare som Tranströmer och TS Eliot. Och så finns det cirka tusen ljudupptagningar av föreställningar på landets institutionsteatrar.

– De finns på gamla rullband, ofta med mycket bra ljudkvalitet. Men de är ömtåliga och vi har inte rätt teknik att ta hand om dem här. Eventuellt kommer Statens ljud- och bildarkiv att ta över dem.

Bra ljud är det också på de cirka 400 videoinspelningar av föreställningar på Göteborgsteatrar från 70-talet och fram­åt som finns i videoarkivet. På de äldre

Rullbandskapslar med inspelningar från Göteborgsteatrar.

videobanden är det dock så och så med bildkvaliteten.

– Det handlar om dokumentära versioner av föreställningar som är filmade rakt av med en kamera. Vi har filmat på Stadsteatern, medan till exempel Folkteatern och Backateatern filmar själva. Skådespelare och regissörer kommer ibland hit inför nyuppsättningar och tittar på gamla föreställningar. Rummet som vi kallar "biosalongen" rymmer en hel ensemble.

Ljud- och videoarkivet arkiverar också Universitets-TV:s utsändningar – så mycket mer av rörliga bilder finns inte. Radio och tv-program och annat som inte hör till samlingarna kan dock beställas via Statens ljud- och bildarkiv och sedan studeras i lokalerna vid UB:s centralbibliotek vid Humanisten.

– En fördel med att sitta här är att biblioteket har öppet sent. En doktorand som jämförde svensk och dansk nyhetsrapportering tillbringade en vår och sommar här. Hon hade beställt hit flera hundra videoband som hon hade i ett eget skåp. Sådant tar tid, men avhandlingen lär ha blivit lyckad, säger Stefan Sjöblom.

Lars Nicklason

FAKTA/Ljud- och videoarkivet:

Samlingarna omfattar ca 25 000 skivor, från 78-varvs till cd, 2 000 ljudband och cirka 400 videoband. Konstmusik dominerar men här finns också folk­musik, rockmusik, Uno Myggan Ericssons skivsamling med varieté och cirkus­musik, artistframträdanden hos Sällskapet Visans Vänner i Göteborg, litteraturuppläsningar, språkövningar och inspelade teaterföreställningar.

Grunden till samlingarna lades redan i mitten på 50-talet, då skivor köptes in för litteraturvetenskapliga ändamål. Några år senare började UB egen inspe­lingsverksamhet med sikte på talat ord, såsom poesi, dramatik och föredrag i olika ämnen.

Arkivet är medlem i International Association of Sound Archives (IASA) och i Nordisk Center for Teaterdokumentation (NCTD).

Beställningar kan göras i biblioteksdata­basen GUNDA, via e-post eller på telefon 773 1715. Materialet kvitteras sedan ut i UB:s läsesal vid Humanisten, där de också återlämnas.

<http://www.ub.gu.se/samlingar/ljud/>

Teknikens välsignelse blir lätt en förbannelse

text: KAJSA ASKLÖF illustration: EVA-LENA HEDVALL

E-posten plingar, mobilerna ringer och ingenstans får vi vara onåbara. När teknikens välsignelse framhålls är det just tillgängligheten och snabbheten som prisas. Landvinningarna betalar vi med vår sinnesro.

– I SVERIGE VILL vi gärna se teknik som tecken på framgång. Den andra sidan, till exempel ökad stress, talar vi om men inte i samma sammanhang. Den som säger något negativt är teknikfientlig och förstår inte sitt eget bästa. Men det vore bra om vi kunde se både potentialen och problemen, och framför allt planera för dem.

Det säger MariAnne Karlsson, docent på mänskliga-teknikområdet på Chalmers och ansvarig för temat Konsumenter och teknik på Centrum för konsumentvetenskap (CFK). Hon tycker att teknik har ett janusansikte som vi måste ta med i beräkningen. Nu när arbetställningarnas betydelse är kartlagd, tycker hon att det är dags att forska om andra stressorer i arbetsmiljön, speciellt med tanke på att antalet sjukskrivningar är så stort.

– Utifrån mitt perspektiv har arbetslivsforskningen nästan lagts på is. Det går trender i allt och nu handlar det mycket om hur man skapar innovativa och kreativa organisationer. Jag tycker att man ska se på hur man skapar hållbara arbetsplatser där människor vill och kan jobba kvar under lång tid.

TEKNIK-STRESS temat finns inom forskningen, men det har aldrig varit stort, enligt MariAnne Karlsson. Hon hör ofta människor beskriva stressen de upplever då de ständigt måste lära sig hantera nya system och andra tekniska förändringar som ska göra dem mer effektiva. Förändringar som inte levereras med tillräckligt mycket tid och stöd för att lära sig nytt.

– Den pressen i kombination med att ständigt vara tillgänglig tror jag finns som en dimension i utbrändhetsproblematiken.

Tyvärr är inte de nya systemen så användarvänliga som de ofta utges för att vara, påpekar MariAnne Karlsson.

– Jag ser ständigt exempel på att man har gjort missar i utformningen. Men om någon som tragglar med ett dåligt system säger att det här nya systemet vill jag inte lära mig, så är han eller hon intressant och icke-utvecklingsbar.

En stressfaktor är att ana att användbar teknik ligger obrukad i ens dator, men sakna kunskaper och tid för att tillägna sig den. Det ger en känsla av otillräcklighet.

– När jag läser undersökningar som till exempel fackförbunden har gjort så märker jag inte sällan att teknikstress är en faktor som dyker upp. Det handlar ofta om att man inte till fullo behäskar den teknik man har.

En annan typisk stressfaktor är hur man hanterar ett ohejdat inflöde av skräp, överflödigt vetande, halvviktiga brev och mycket väsentlig information som utan urskiljning dimper ner i ens e-postlåda. Och vad gör man med alla de brev som blir liggande i inlådan för att man inte hinner ta ställning till vad som ska sparas och i så fall var?

Att det är så mycket lättare att göra adresslistor och skicka iväg information mer eller mindre urskillningslöst gör att vi får en hel del i vår låda som egentligen inte angår oss. Förr var det avsändaren som sållade, nu är det mottagaren som får göra det.

– **NU FINNS OCKSÅ** förväntningen på oss att vi ska svara genast. Om vi inte gör det kommer det ett nytt meddelande. Mediet är så snabbt, och triggar omedelbarheten.

MariAnne Karlsson har lagt märke till att det finns olika sätt att förhålla sig till sin e-post. Förmodligen säger det en del om vår personlighet. En del börjar längta ner på listan, läser så många meddelanden de hinner och bekymrar sig inte särskilt över resten. Andra sorterar den inkommande posten i kategorier efter hur snabbt de måste besvaras eller enligt något annat sinnrikt system. Många känner att de måste svara på allt som kommer genast. En särdeles tapper skara betar sig igenom allt och går inte hem förrän det är gjort.

Med ungefär 700 oraderade meddelanden i inboksen anser hon sig vara ett dåligt föredöme när det gäller strategier inom e-postområdet. Ibland funderar hon över om vi borde införa en e-postfri dag.

– När servrarna är sönder så får man ju så mycket gjort.

En annan förändring som vore av godo, anser hon vara om alla lärde sig att fylla i ämnesraden på ett klargörande sätt.

– Då slipper man läsa igenom hela mejlet innan man inser att det här inte angår mig. Själv svarar jag i den rutan ibland. Och jag har börjat

indikera om jag förväntar mig ett snabbt svar eller inte. Och så försöker jag att inte skicka mejl oreflekterat till människor på en mejllista, utan bara till dem som verkligen berörs.

Trots allt är e-posten något som hon inte skulle kunna undvara. Det är däremot mobilen. När inte mobilen fanns med som en ständig följeslagare uppstod oftare naturliga pauser, exempelvis när man lämnade sitt arbetsrum.

– **NU ÄR VI** medvetna om varje samtal och har sedan tidigare lärt oss att alltid svara när det ringer. Vi kan aldrig gå ifrån telefonen.

När löpsedlarna talar om intrång i celler, och tumörer på hörselnerv är det lätt att bli orolig för sin grillade hjärna. MariAnne Karlsson kan urskilja två typer av mobilanvändare. Den ena gruppen känner en verklig oro och väljer medvetet att bara ha den påslagen när de måste, och använder gärna hörselsnäckor för att minska slitaget på hjärncellerna.

– Det ser man speciellt i de fall då någon i personens närhet har drabbats av skador som man anser vara relaterade till mobiltelefonanvändningen.

Den andra gruppen gör bedömningen att fördelarna uppväger riskerna och anser att deras eget sätt att bruka mobilen inte kan vara farligt.

ÖVERHUVUDTAGET anser MariAnne Karlsson att mentala stressorer som teknikantering på arbetsplatser är ett arbetsmiljöproblem.

– De är svårare att få grepp om för de är inte synliga, som exempelvis en dålig stol. Men när vi utformar ett arbetsinnehåll för en person borde vi tänka på hur det blir för den personen mentalt. De kognitiva arbetsmiljöproblemen handlar om så mycket mer än goda gränssnitt. Vad är det egentligen som skapar en hållbar arbetsmiljö där teknik utgör en integrerad del? Det är ett jättespännande område som vi borde forska mer om.

Magnus Bergquist är docent i etnologi men arbetar halvtid med informatik. Han har en kollega som aldrig öppnar sin e-post, eftersom han tycker att den som vill säga honom något får bemöda sig om att göra det personligen. Han låter sig inte stressas av tanken att han kanske missar en massa väsentlig information.

– Idag går stress från push till pull. Det gamla sättet var att du fick informationen till dig i postfacket, det var push. Idag blir det allt mer pull, du

Teknikens janusansikte – den nya tekniken underlättar tillvaron men skapar också nya krav.

måste själv gå in på intranätet och se till att hålla dig informerad. Och hur mycket du än går in på nätet och tittar så räcker det inte för att du ska hålla dig uppdaterad, säger Magnus Bergquist.

Det var i mitten av 90-talet då dotcom-företagen blomstrade och datorerna började göra sitt intåg i var mans hem, som han började intressera sig för vad myterna om teknik egentligen har att säga oss.

– **DISKURSERNA KRING** tekniken är något vi måste förhålla oss till, för de utövar makt över oss. Under IT-boomen var det tungt tal om IT. Hela Sveriges överlevnad verkade bero på i vilken utsträckning bredbandet byggdes ut.

I sitt arbete rör han sig ständigt mellan teknikvärlden och den humanistiska, och blir ibland irriterad på överdrivet teknikfientliga humanister, men också på ohejdat positiva teknikfantaster.

Han tycker att vi måste hålla oss någorlunda kritis-

ka både till det positiva talet om att teknik kan ge oss ett så fantastiskt mycket bättre liv, och det negativa om att den stressar oss och alierar oss.

– Jag tycker att det är viktigt att avdramatisera så att vi inte fastnar i myterna. Teknik spelar en roll i våra liv, men vi ska inte överdriva den.

I alla tider har det funnits människor som glatt och nyfiket mottagit ny teknik, medan andra har förhållit sig mer skeptiska. Så var det när tågen började rulla och så är det nu.

– Tekniken är mest stressande för människor som inte har något intresse för tekniken men är intresserade av vad de kan göra med den. Vi blir stressade i situationer vi inte klarar av.

Han har stor förståelse för människor som förbannar tekniken när datorerna krånglar, men tycker varken tekniken eller bristande användarkompetens räcker som förklaring när det skär sig mellan människan och hennes dator.

– Teknik i sig är inte stressande, men det finns alltid en kontext där stressen uppstår.

Krängel kan helt enkelt handla om ett dåligt designat datorprogram som ingen borde behöva utsättas för. Och om någon måste ägna en oproportionerligt stor del av sin arbetsdag åt att läsa e-post tycker han att man ska fråga sig om det är e-postens fel eller arbetsorganisationens.

– **DET ÄR LÄTT** att ta till IT som förklaring till varför saker och ting blir värre. Ingen frågar varför den här personen får så mycket e-brev, och om det kan bero på att den här personen har en för stor arbetsbelastning. Tekniken möjliggör, sedan är det arbetsorganisationen som använder den. Jag tycker alltid att man ska se tekniken som en komponent i ett större sammanhang.

} *Gästkrönikan*

Våga lita på det oväntade!

FOTO: EVA STÖÖP

NÄR JAG PASSERAR den pampiga universitetsbyggnaden i Vasaparken så förs mina tankar tillbaka trettiofem år i tiden då jag som ung studentska med vördnad klev uppför trapporna och vidare in i den stora aulan för att lyssna till en välkommande informationsföreläsning.

När jag nu i oktober i år klev upp för samma trappa så var det med en liknande känsla av vördnad för den klokhets och kunskap som byggnaden representerar, men också med en jublande känsla av glädje och stolthet – denna gång handlade det om min utmärkelse till hedersdoktor vid den Naturvetenskapliga fakulteten.

Genom hela mitt liv har jag känt tillit till intuitionen och mitt mantra har varit ”lita på det oväntade”. När jag som barn fick låna min fars kikare fascinerades jag av att titta på fåglar – ormråkens öga blev så oändligt vackert på nära håll. Fascinationen höll i sig. Tonårstiden i Skövde som fältbiolog blev en tribut till sängsvanarna i sjön Östen och tranorna i Hornborgasjön vilket knappast gagnade skolbetygen annat än i biologi. Jag gjorde ett vägval – att ägna mitt liv åt djur och natur.

VALET AV ÄMNEN att studera som student 1968 blev lätt – zoologi, naturgeografi, kvartärgeologi och mineralogi-petrologi. På den tiden läste många helt oplanerat de ämnen man var intresserad av och hoppades få ihop en kombination som i bästa fall ledde till en filosofie kandidatexamen. Arbetsmarknaden för akademiker var långt ifrån given, så jag var strålglad när jag fick anställning på Stiftelsen i Visby för att utarbeta en plan för kyrkans markinnehav på 10 000 m² fördelat på 318 skiften. Det var inte mycket morrhår och tassar i den dagliga gärningen men en lärorik tid som varade i åtta år. Att som tjugofemårig kvinna och fastlänning komma från ”myndigheten” och diskutera arrondering och dimensionering av urintanken med gotländska lantbrukare med händer stora som dasslock, krävde både humor och självdistans ... men det var en värdefull lektion i livets skola som jag senare haft både nytta och glädje av i min dagliga gärning på Nordens Ark.

Många år senare och med tre barn i huset och make som reste jorden runt som läkare för Röda korset fick jag av en slump en förfrågan som gav mig den där pirrande känslan av total närvaro. Frågan var oväntad, och svaret öppnade en oändlighet av möjligheter och utmaningar. Magkänslan sade mig att detta var ”min stund i livet” och kunde endast besvaras med ett ja – på inandning! Att bygga upp en anläggning

för avel och uppfödning av hotade djur på Åby säteri i mellersta Bohuslän. Ett år senare skapades huvudmannen, en ideell stiftelse och 1989 invigdes Nordens Ark med ett tjugotal djurarter och kungligt beskydd. Inriktningen var glasklar – att göra en insats för hotade djurs överlevnad.

Det var ett kinkigt budskap att få ut till dem som vi förväntade oss skulle vara med och betala – besökarna. De förväntade sig en traditionell djurpark. På Nordens Ark var det inte givet att man såg några djur. Kommentaren från en besökare att ”det var första gången jag betalat 35 kronor för att se en anka” var kul, men inte helt sanningen. Men eftersom samma person lade till att ”men å andra sidan så är ju det här en anläggning som har byggts på djurens villkor i första hand”, så förklarar det hur vi överlevde de första åren. Vi gjorde det tack vare att vi inte föll för frestelsen att fylla hägnen med åsnor och kaniner för att locka publik utan envist höll fast vid vad vi hade skapats för – att verka för att rädda utrotningshotade djur.

Det är ett arbete som väcker sympati hos både privatpersoner och myndigheter och den kloke inser att den biologiska mångfalden är livsavgörande även för människans överlevnad.

FEMTON ÅR SENARE är Nordens Ark en etablerad anläggning som kunnat växa tack vare att jag omgivits av engagerade medarbetare. Vi har utvecklat till att vara en betydelsefull aktör för några arters överlevnad, vi har goda marktillgångar genom att vi är ägare till Åby säteri med 383 ha mark och vi fungerar som en fält- och forskningsstation till Göteborgs universitet. Alltjämnt strävar vi efter att få ekonomin att gå ihop. Mer än 100 000 besökare räcker inte – utan donationer, sponsorer och medlemmar skulle det inte fungera.

Vid en världskongress i Taiwan nyligen blev jag ombedd att presentera Nordens Ark. Anledningen till förfrågan är att den globala utvecklingen av hotet mot den biologiska mångfalden är så alarmerande att djurparkernas roll i framtiden bedöms avgörande för många arters överlevnad. Lilla Nordens Ark liggandes ”långt bort-i-stan” i Sverige har pekats ut som en modell för detta arbete! Fältbiologen inom mig känner inga gränser av lycka ...

Lena M Lindén

VERKSTÄLLANDE DIREKTÖR
FÖR STIFTELSEN NORDENS ARK OCH
HEDERSDOKTOR VID NATURVETENSKAPLIGA FAKULTETEN